

LASTEN ONGELMAKÄYTTÄYTYMISEN KEHITYSPOLUT JA NIIDEN TAUSTALLA VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

Marika Mäkelä

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Psykologian laitos
PL 35
40014 Jyväskylän yliopisto

Psykologian pro gradu
Psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2002

TIIVISTELMÄ

LASTEN ONGELMAKÄYTTÄYTYMISEN KEHITYSPOLUT JA NIIDEN TAUSTALLA VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

Tekijä: Marika Mäkelä
Ohjaaja: Kaisa Aunola
Psykologian pro gradu

syyskuu 2002
Jyväskylän yliopisto
55 sivua

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää lasten ongelmakäyttäytymisen kehittymistä esikouluiästä toiselle koululuokalle. Lisäksi haluttiin selvittää miten lapsen itseensä liittyvät tekijät kuten luku-, kirjoitus- ja laskutaito sekä hänen perheeseensä liittyvät tekijät kuten vanhempien koulutus, masentuneisuus ja heidän kasvatustyyliinsä ovat yhteydessä ongelmakäyttäytymiseen. Tutkimus toteutettiin osana Eskareista epuiksi -hanketta, jossa seurattiin lasten suoritusstrategioiden ja oppimisvalmiuksien kehitystä esikoulu-, koulu- ja perheymäristöissä. Tutkimuksen kohderyhmänä oli 194 lasta, jotka olivat tutkimuksen alkaessa iältään 5–6 -vuotiaita. Lapsista 92 oli tyttöjä ja 102 poikia. Lapsia tutkittiin puolen vuoden välein esikouluvuoden ja kahden ensimmäisen kouluvuoden aikana. Lasten ongelmakäyttäytymistä kartoitettiin haastattelemalla lapsia ja pyytämällä heitä arvioimaan omaa käyttäytymistään ongelmakäyttäytymisen suhteen. Lasten koulutaitojen arviointiin käytettiin testejä. Lasten vanhemmilta kerättiin tietoa kyselylomakkeilla. Lasten ongelmakäyttäytymisestä erotettiin eksternaalisen, internaalisen ja sekamuotoisen sekä ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmät. Lasten ongelmakäyttäytymisessä havaittiin pysyvyyttä yli ajan, vaikkakin ongelmakäyttäytymisen ilmenemismuoto saattoi muuttua. Selvintä pysyvyys oli sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmässä. Sukupuolten välillä havaittiin suuntaa-antavia eroja toisella koululuokalla, jolloin internaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmä tyttöistyi. Ongelmakäyttäytymisen taustalla olevista lapsen liittyvistä tekijöistä merkittävämmäksi osoittautui aikaisempi ongelmakäyttäytyminen. Lapsen heikot koulutaidot ennustivat parhaiten eksternaaliseen tai sekamuotoiseen ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuulumista. Lapsen perheeseen liittyvistä tekijöistä ongelmakäyttäytymistä ennustivat äidin tai isän kokemus stressi vanhemmuudestaan, matala koulutus, syyllistävä kasvatustyyli, lapsikeskeisyys sekä isän kurittava kasvatustyyli.

Avainsanat: eksternaalinen ongelmakäyttäytyminen, internaalinen ongelmakäyttäytyminen, kasvatustyyli, esikoulusta kouluun -siirtymävaihe

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Ongelmakäyttäytyminen	2
1.2 Ongelmakäyttäytymisen kehittyminen	3
1.3 Sukupuolten väliset erot ongelmakäyttäytymisen kehityksessä	5
1.4 Eksternaalisen ja internaalisen käyttäytymisen yhteisesiintyminen	6
1.5 Ongelmakäyttäytymisen taustalla vaikuttavia tekijöitä	7
2 TUTKIMUSONGELMAT	10
3 MENETELMÄ	11
3.1 Tutkittavat ja tutkimusasetelma	11
3.2 Mittarit	12
3.3 Aineiston analyysi	15
4 TULOKSET	18
4.1 Lasten ongelmakäyttäytymisen tyypilliset ryhmät	18
4.2 Lasten ongelmakäyttäytymisen pysyvyys ja kehityspolut esikouluvuodesta toiseen kouluvuoteen	19
4.3 Tyttöjen ja poikien erot ongelmakäyttäytymisessä	24
4.4 Lapsen itseensä ja hänen perheeseensä liittyvät tekijät ongelmakäyttäytymistä selittävinä tekijöinä	25
5 POHDINTA	35
LÄHTEET	46
LIITTEET	54

1 JOHDANTO

Käyttäytymiseen liittyvät ongelmat ovat oppimisvaikeuksien ohella yleisimpiä häiriöitä kouluikäisillä lapsilla. Käyttäytymisongelmia esiintyy arviolta 2–22 prosentilla lapsista riippuen määritelmästä, ongelman ilmenemistilanteesta ja siitä, arvioiko käyttäytymistä aikuinen vai lapsi itse (Costello, 1989a, 1989b; Hinsaw, 1992b). Ongelmakäyttäytymistä on pyritty selittämään itse käyttäytymiseen, perhetaustaan ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvillä tekijöillä. Tutkimuksissa on viime aikoina alettu kiinnostua ongelmakäyttäytymisen ulos- ja sisäänpäinsuuntautuneisuuden yhteisesiintymisestä ongelmakäyttäytymisen mahdollisten taustatekijöiden ja seurausten selvittämiseksi (Weiss, Jackson & Süsser, 1997). Sen sijaan ongelmakäyttäytymisen kehityskulkua ja ongelmien pysyvyyttä tyttöjen ja poikien välillä ei ole juurikaan vertailtu, vaikka sukupuolten välillä voi olla eroavuutta ongelmakäyttäytymisen kehittämisessä (Sanson, Prior & Smart, 1996).

Ongelmakäyttäytymisen tutkiminen on tarpeellista, koska sen on todettu olevan yhteydessä moniin lapsen kehityksen kannalta merkittäviin tekijöihin, kuten koulumenestykseen, oppimisvaikeuksiin, ystävyyssuhteisiin, epäsosiaalisuuteen ja vakavimpiin mielenterveyden ongelmiin (mm. Hinsaw 1992b; Horn & Packard, 1985; Olson, 1992; Smart, Sanson & Prior, 1996). Lapsuuden käyttäytymisongelmat voivat myös ennakoita nuorten syrjäytymistä, päihteiden väärinkäyttöä ja rikollisuutta sekä ongelmia eri elämänaalueilla (Barkley, Fischer, Edelbrock & Smallish, 1990; Loeber, 1991). Lasten ongelmakäyttäytymisen tunnistaminen ja siihen kohdistetut interventiot mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ovatkin tarpeellisia.

Lasten ongelmakäyttäytyminen voi tulla esiin esikoulussa ja koulunkäynnin alkuvaiheessa, jolloin heidän on sopeuduttava kouluympäristöön, sen ihmisiin ja sääntöihin. Koulunkäynnin aloittaminen on suuri kehityksellinen siirtymä lapsen elämässä (Perry & Weinstein, 1998), ja siten myös persoonallisuus- ja kehityspsykologisen tutkimuksen kannalta merkittävä ajankohta. Lapselta vaaditaan kykyä oppia uusia taitoja, keskittymiskykyä ja sosiaalisuutta koulutovereidensa kanssa. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ongelmakäyttäytymisen ilmenemistä ja pysyvyyttä sekä lasten ongelmakäyttäytymisen kehityspolkuja esikouluiästä toiseen kouluvuoteen saakka.

1.1 Ongelmakäyttäytyminen

Ongelmakäyttäytyminen voidaan jakaa ulospäinsuuntautuvaan eli eksternaaliseen sekä sisäänpäinsuuntautuvaan eli internaaliseen käyttäytymiseen (APA, 1994). Ulospäinsuuntautuva ongelmakäyttäytyminen viittaa varsinaisiin käytöshäiriöihin kuten aggressiivisuuteen ja epäsosiaalisuuteen tai hyperaktiivisuuteen ja tarkkaavaisuusongelmiin, kun taas sisäänpäinsuuntautuvan tunne-elämähäiriön oireena voi olla esimerkiksi masentuneisuus, ahdistuneisuus, pelokkuus tai vetäytyminen (mm. Kazdin, 1993; Koot, Van Den Oord, Verhulst & Boomsma, 1997; Rapport, Denney, Chung & Hustace, 2001). Sisäänpäinsuuntautuneessa ongelmakäyttäytymisessä yksilön itsekontrolli on voimakasta ja käyttäytyminen estynyttä, kun taas ulospäinsuuntautuneessa ongelmakäyttäytymisessä itsekontrolli on riittämätöntä (Weiss, Jackson & Süsser, 1997). Jaoteltaessa ongelmakäyttäytymistä sisään- ja ulospäinsuuntautuneeksi arvioinnin yleisinä ulottuvuuksina ovat käyttäytymisen kontrollointi, aggressiivisuus, pelokkuus, estyneisyys ja antisosiaalisuus (Rapport ym., 2001).

Lasten käyttäytymisongelmien luokittelu voi olla ongelmallista kasvun ja kehityksen aiheuttamien yksilöllisten vaatimusten vuoksi. Lasten diagnosointia hankaloittaa myös komorbiditeetti, jolloin lapset saattavat olla monioireisia ja kärsiä useista häiriöistä tai ns. sekahäiriöistä (Hinsaw, 1992a; Tamminen, 2000). Ongelmien yhteisesiintymiseen olisi kiinnitettävä varsinkin pitkittäistutkimuksissa huomiota, koska sekä internaalisista että eksternaalisista häiriöistä kärsivät lapset ovat erityisen alttiita negatiivisille elämäntapahtumille (Hinsaw, Lahey & Hart, 1993). Esimerkiksi Suomessa tehdyssä epidemiologisessa selvityksessä (Kumpulainen, Henttonen & Räsänen, 1994) 8–9-vuotiaista lapsista yli 23% oli monioireisia vanhemman, opettajan tai lapsen oman arvion mukaan. Lasten itsensä ilmoittama monioireisuus oli yhtä yleistä tytöillä ja pojilla. Sen sijaan vanhemmat ja opettajat arvioivat pojat monioireisimmiksi kuin tytöt. Aikuisten arvioiden mukaan poikien oireilu painottui asosiaalisesti ja ulospäinsuuntautuvasti, kun taas tyttöjen oireilu oli neuroottistyyppistä sisäänpäin kääntyneisyyttä (Kumpulainen ym., 1994).

Ongelmakäyttäytymisen tutkimus on painottunut eksternaalisiin muotoihin, vaikka internaalisten häiriöiden mahdollinen yhteys esimerkiksi oppimisvaikeuksiin on tiedostettu (Sanson ym., 1996). Ulospäinsuuntautuvan ongelmakäyttäytymisen tutkimus on voinut olla

helpommin toteutettavissa ja sitä on voitu pitää luotettavampana kuin sisäänpäinsuuntautuneiden mielialahäiriöiden tutkimista, jossa on käytettävä myös lasten itsearviointeja. Eksternaaliset ongelmat on ehkä myös koettu enemmän ympäristöä häiritseviksi, mikä on osaltaan lisännyt tutkimusten tarpeellisuutta.

Lasten käyttäytymishäiriöiden esiintymistä on tutkittu lasten koti- ja kouluympäristöissä. Ongelmakäyttäytymisen tutkiminen perustuu usein opettajien tai vanhempien tekemiin arviointeihin (mm. Hinsaw, 1992a), ja lasten omat kokemukset ongelmakäyttäytymisestään on saatettu jättää vähäiselle huomiolle. Tähän voi olla syynä vetoaminen alle kouluikäisten mahdollisiin kognitiivisiin kykyihin raportoida internaalisiin oireisiin liittyviä subjektiivisia kokemuksiaan luotettavasti (Edelbrock, Costello, Dulcan & Conover, 1985). Michael ja Merrell (1998) ovat kuitenkin vakuuttuneet, että jo 8–12-vuotiaat lapset pystyvät itse arvioimaan sisäänpäin suuntautuvien käyttäytymisongelmiensa oireita. Ongelmana lasten tekemissä arvioinneissa on ollut myös erityisesti heidän internaalisten ongelmien itsearviointiin soveltuvien mittareiden puute (Klein, 1991). Kuitenkin myös vanhempien tekemät arvioinnit voivat olla ongelmallisia. Vanhempien tekemät arvioinnit lasten ongelmakäyttäytymisestä voivat olla keskenään hyvinkin erilaisia (Rowe & Kandel, 1997). Vanhemmat voivat herkistyä myös havaitsemaan lapsessaan joko vain tiettytyypistä tai vain monioireista ongelmakäyttäytymistä (Weiss, Jackson & Süsser, 1997).

1.2 Ongelmakäyttäytymisen kehittyminen

Lasten käyttäytymisongelmia on yleensä tutkittu kouluikäisten lasten keskuudessa. Vain harvoissa tutkimuksissa on seurattu ongelmakäyttäytymisen kehitystä varhaislapsuudessa, jolloin voitaisiin saada selville käyttäytymishäiriöiden ensiesiintyminen. Pitkittäistutkimusten puuttuminen on rajoittanut käyttäytymisongelmien kehityspolkujen ja niihin altistavien tekijöiden tutkimista (McMahon, 1994; Verhulst, Mart, Eussen, Guy, Berden, Sanders-Woudstra & van der Ende, 1993).

Muutamia ongelmakäyttäytymisen pitkittäistutkimuksia on kuitenkin tehty ja nämä ovat osoittaneet eksternaalisella ongelmakäyttäytymisellä olevan selvää jatkuvuutta

varhaislapsuudesta myöhäislapsuuteen (Campbell, 1994; Denham, Workman, Cole, Weissbrod, Kendziora & Zahn-Waxler, 2000), lapsuudesta nuoruuteen (Barkley ym., 1990; McGee, Feehan, Williams & Anderson, 1992) ja nuoruudesta aikuisuuteen (Klein & Mannuzza, 1991). Myös internaalisessa ongelmakäyttäytymisessä on todettu samankaltaista pysyvyyttä; kuuden vuoden seurantatutkimuksessa 36 %:a lapsista kärsi edelleen internaalista häiriöistä ja 32 %:a aiemminkin eksternaalisista ongelmista kärsivistä luokiteltiin edelleen samaan ongelmaryhmään (Verhulst & van der Ende, 1992). Verhulst ja van der Enden tutkimuksessa (N=936) lapset olivat ensimmäisellä mittauksella iältään 4–11-vuotiaita. Huolimatta pitkittäistutkimusten osoittamasta ongelmakäyttäytymisen jatkuvuudesta Verhulst ja van der Ende (1992) kuitenkin korostavat, ettei lasten ongelmakäyttäytymistä tulisi pitää staattisena, vaan eritasoisten muutosten tilana.

Verhulst ym. (1993) tarkensivat ongelmakäyttäytymisen kehityspolkuja poimimalla laajemmasta pitkittäisaineistosta samanlaisena jatkuneen, vähentyneen ja lisääntyneen ongelmakäyttäytymisen ryhmät, joihin kuuluville lapsille suoritettiin kliiniset haastattelut ja DMS-III:n mukainen diagnosointi. Eksternaaliseksi diagnosoidussa ongelmakäyttäytymisessä (tarkkaavaisuus-hyperaktiivisuus, uhmakkuus- ja käytöshäiriöt) todettiin eniten pysyvyyttä yli ajan. Sen sijaan internaaliseksi luokiteltu ongelmakäyttäytyminen (pelokkuus, estyneisyys ja masentuneisuus) vähentyi yli ajan. Ongelmakäyttäytymisen kehityksessä huonoimmat ennusteet olivat aggressiivisessa tai antisosiaalisessa käyttäytymisessä.

Schwartz, McFadyen-Ketchum, Dodge, Pettit ja Bates (1999) seurasivat pitkittäistutkimuksessaan 5–6-vuotiaiden lasten ongelmakäyttäytymistä toverien kiusaamaksi joutumisen ennustajana. Neljän vuoden seurannassa havaittiin sekä lasten ulospäinsuuntautuvan että sisäänpäinsuuntautuvan käyttäytyminen säilyneen yli ajan. Myös eksternaalisten ja internaalisten käyttäytymisongelmien yhteisesiintyminen oli pysyvää. Martin ym. (1996) tutkimuksessa ongelmakäyttäytyjien ryhmään kuuluvista lapsista 72 %:lla esiintyi ongelmakäyttäytymistä opettajien, vanhempien tai molempien arvioimana vielä kahden vuoden kuluttua. Myös Heller, Baker, Henker ja Hinsaw (1996) seurasivat lasten eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen pysyvyyttä esikoulusta ensimmäiselle luokalle. He havaitsivat eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen varsin pysyväksi, kun sitä tutkittiin usealla

eri tavalla. Esikoulussa tehdyt arviot selittivät 45 %:a vaihtelusta opettajien tekemissä ongelmakäyttäytymisen arvioinneissa tutkittavien lasten ollessa ensimmäisellä luokalla.

Fisher, Rolf, Hasazi ja Cummings (1984) tutkivat lasten ongelmakäyttäytymisen jatkuvuutta esikouluiästä yläasteikään saakka ja havaitsivat, että lapsilla esikoulussa esiintyneet eksternaaliset ongelmat olivat positiivisesti yhteydessä myöhempisiin vastaaviin ongelmiin. Eksternaaliset ongelmat osoittautuivat internaalisia ongelmia pysyvimmiksi (Fischer ym., 1984). Toisaalta Fisher ym. (1984) havaitsivat lasten käytösongelmien vähenevän varhaisilla interventioilla. Ongelmakäyttäytymisen kehityspolkujen onkin todettu vaihtelevan yksilöllisesti lapsesta ja perheestä toiseen (Campbell ym., 1991; Gagnon, Craig, Tremblay, Zhou & Vitaro, 1995).

1.3 Sukupuolten väliset erot ongelmakäyttäytymisen kehityksessä

Sukupuolten välisistä eroavuuksista ongelmakäyttäytymisen kehittämisessä tiedetään suhteellisen vähän. Aiemmissa tutkimuksissa on keskitytty poikien ongelmakäyttäytymiseen tyttöjen ongelmakäyttäytymisen kehittymisen jäädessä vähemmälle huomiolle (Sanson ym., 1996; Smart, Sanson & Prior, 1996).

Eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen on todettu pysyvyytensä ohella lisäävän internaalisen ongelmakäyttäytymisen esiintymisriskiä sekä tytöillä että pojilla kehityksen myötä (Hinsaw ym., 1993). Viimeaikaisissa tutkimuksissa on osoitettu eksternaaliseen ongelmakäyttäytymiseen johtavien kehityspolkujen eroavan poikien ja tyttöjen välillä, mikä saattaa heijastaa eroja kasvatuskäytännöissä sekä tyttöjen ja poikien sosiaalisessa ja kognitiivisessa kehityksessä (Keenan & Shaw, 1997; McFadyen-Ketchum, Bates, Dodge & Petit, 1996).

Keenanin ja Shawin (1997) mukaan miessukupuoli on merkittävä riskitekijä ongelmakäyttäytymisen esiintymiseen siirryttäessä esikoulusta kouluun. Pojilla on todettu esiintyvän tyttöjä useammin ulospäinsuuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä (Smart, Sanson & Prior, 1996; Willcutt & Pennington, 2000). Fisherin ym. (1984) tutkimuksessa ei havaittu sukupuolten välisiä eroja eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen pysyvyydessä. Sitä vastoin internaaliset ongelmat esikouluikäisillä tytöillä ennustivat internaalisen

ongelmakäyttäytymistä myöhemmin nuoruusiässä. Pojilla internaalisten ongelmien jatkuvuutta ilmeni vasta myöhemmin kouluikässä. McGeenin ym. (1992) havaitsivat sukupuolten välisiä eroja ongelmakäyttäytymisen jatkuvuudessa; pojilla eksternaaliset ongelmat olivat pysyvämpiä kuin tytöillä ja vastaavasti tytöillä oli internaalisten ongelmien jatkuvuus yleisempää kuin pojilla yhdentoista ja viidentoista ikävuoden välillä. Tytöillä eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen kehityksen on arveltu alkavan vasta myöhemmässä vaiheessa (McGee ym., 1992).

Sansonin ym. (1996) tutkimuksessa vanhempien tekemien arviointien mukaan poikien havaittiin kärsivän tyttöjä useammin vaikeasta temperamentista ja käyttäytymisongelmista varhaislapsuudessa; 3–4-vuotiaana pojilla vihamielisyys ja aggressiivisuus sekä hyperaktiivisuus oli voimakkaampaa kuin tytöillä. Sama kehityssuunta oli näkyvässä myös 5–6-vuotiaana, jolloin pojilla esiintyi lisäksi tyttöjä enemmän joustamattomuutta käyttäytymisessä. Opettajien arvioinnin mukaan esikouluikäiset tytöt olivat poikia merkittävästi ahdistuneempia ja pelokkaampia, kun taas pojat olivat tyttöjä hyperaktiivisempia.

1.4 Eksternaalisen ja internaalisen käyttäytymisen yhteisesiintyminen

Monissa tutkimuksissa (mm. Rose, Rose & Feldman, 1989; Verhulst & van der Ende, 1993; Weiss & Catron, 1994) on havaittu lasten internaalisten ja eksternaalisten käyttäytymisongelmien taipumus esiintyä yhdessä. Myös tarkemmin rajattujen tunne-elämähäiriöiden ja käytöshäiriöiden on todettu esiintyvän yhdessä (Rose, Rose & Feldman, 1989; Verhulst & van der Ende, 1993; Weiss & Catron, 1994).

Tunne-elämän- ja käyttäytymisongelmien yhteisesiintymisestä kärsivät lapset muistuttavat melko paljon ainoastaan eksternaalisista ongelmista kärsiviä lapsia antisosiaalisella käytöksellään ja heikoilla sosiaalisilla taidoillaan (Harrington, Fudge, Rutter, Pickles & Hill, 1991). Internaalis-eksternalisoivien ongelmien yhteisesiintymisen voidaankin olettaa aiheutuvan samanlaisista tekijöistä kuin puhtaiden eksternaalisten käyttäytymisongelmien (Gjone & Stevenson, 1997). Gjone ja Stevenson (1997) ovat havainneet norjalaislasten kaksostutkimuksessa, että ympäristötekijöillä oli voimakkain

vaikutus 5–9-vuotiaiden lasten ongelmakäyttäytymisen esiintymiseen. Heidän mukaansa geneettisillä tekijöillä oli enemmän vaikutusta joko sisään- tai ulospäinsuuntautuviin käyttäytymisongelmiin kuin niiden yhteisesiintymiseen, johon ympäristötekijöillä oli suurempi vaikutus. Norjalaistutkimuksessa ulospäinsuuntautuvan käyttäytymisen perinnöllisyys osoittautui suuremmaksi kuin aikaisemmissa tutkimuksissa; norjalaisen yhteiskunnan voidaan olettaa olevan kulttuuriltaan suomalaisen yhteiskunnan tavoin homogeeninen, jolloin perinnöllisyyden osuus käyttäytymisen määrittäjänä voi korostua. Tosin muissakin tutkimuksissa (mm. McCabe, Hough, Wood & Yeh, 2001) on todettu yksilöön ja perheeseen liittyvien tekijöiden merkityksen korostuvan lapsuuden ongelmakäyttäytymisen alkamisessa, kun taas etniset tekijät ja toveripiiri liittyvät vahvemmin nuoruudessa esiin tulevaan ongelmakäyttäytymiseen.

1.5 Ongelmakäyttäytymisen taustalla vaikuttavia tekijöitä

Lapsen ongelmakäyttäytymisen kehittymiseen ja ilmenemiseen liittyy useita tekijöitä, jotka ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Ongelmakäyttäytymisen kehityspolkujen on ajateltu heijastavan jatkuvaa, dynaamista prosessia siinä sosio-ekologisessa kontekstissa, jossa lapsen ja häntä hoitavien aikuisten välinen sosiaalinen vuorovaikutus tapahtuu, ja jota lapsen, vanhempien ja lähiympäristön ominaisuudet ohjaavat (Greenberg, Spelzt & DeKlyen, 1993).

Ongelmakäyttäytymistä ennustavat tekijät voivat liittyä lapseen itseensä tai hänen perheeseensä. Lapsen eksternaalista, internaalista tai sekamuotoista ongelmakäyttäytymistä on todettu ennustavan lapsen varhaislapsuudessa alkaneet käyttäytymisongelmat ja niiden vakavuus, lapsen älykkyys ja kielelliset taidot sekä perheeseen liittyen äidin mielenterveyden häiriöt, vanhempien kriittisyys ja vihamielisyys lastansa kohtaan, perheen stressi ja vastoinkäymiset sekä perheen matala sosioekonominen asema. (Campbell, March, Pierce, Ewing & Szumowski, 1991; Hinsaw, 1992b; McGee, Patridge, Williams & Silva, 1991; Pianta & Caldwell, 1990).

Lapsen itseensä liittyviä tekijöitä tarkasteltaessa on havaittu, että mitä vakavampia käyttäytymisongelmia lapsella esiintyy esikouluikässä, sitä todennäköisemmin ongelmilla on

jatkuvuutta (Campbell, Ewing, Breuau & Szumowski, 1986). Vakavat oireet esikouluikässä voivat viitata neurologisiin tai temperamenttisiin ongelmiin, turvattomaan kiintymyssuhteeseen vanhempiin, ympäristössä oleviin stressitekijöihin tai näiden yhdistelmään (mm. Sanson ym., 1996; Shaw & Vondra, 1995; Tschann, Kaiser, Chesney, Alkon & Boyce, 1996). Ongelmakäyttäytymisestä kärsivien lasten on oletettu olevan impulsiivisempia kuin muut lapset ja heillä on ajateltu olevan hankaluuksia tulkita omia tunnetilojaan ja puhua niistä (Cook, Greenberg & Kusche, 1994). Lapset voivat osoittaa aggressiivisuudellaan tai muulla ulospäinsuuntautuvalla ongelmakäyttäytymisellään sosiaalista sopeutumattomuuttaan (Schwartz, Dodge, Hubbard, Cillessen, Lemerise & Bateman, 1998). Oireiden kasautuessa lapsi todennäköisesti saa osakseen negatiivista palautetta niin vanhemmiltaan, ystäviltään kuin opettajiltaan, mikä saattaa edistää lapsen ongelmakäyttäytymisen jatkuvuutta (Olson, 1992). Toisaalta onnistumisen kokemukset koulussa ja koulumenestys saattavat vähentää ongelmakäyttäytymistä (Smart ym., 1996).

Roeser, Eccles ja Strobel (1998) ovat esittäneet oletuksia akateemisten ja emotionaalisten vaikeuksien yhteydestä. Vaihtoehtoina ovat heidän mukaansa seuraavat: 1) akateemiset vaikeudet emotionaalisten vaikeuksien syytekijöinä tai toisin päin, 2) emotionaalisten ja akateemisten vaikeuksien keskinäinen vuorovaikutus tai 3) mahdolliset molempiin ongelmiin altistavat taustatekijät. Vastaavasti Hinsaw (1992b) on esittänyt käyttäytymisongelmien ja lukemisvaikeuksien välillä vallitsevan mahdolliset kaksisuuntaiset kehityspolut. Priorin ym. (1999) tutkimuksen mukaan yli 50 %:lla oppimisvaikeuksista kärsivistä lapsista on todettu myös psyykkisiä ongelmia. Sen sijaan käyttäytymisongelmien ollessa lapsen kehityksen keskeisin ongelma lukemishäiriöitä ei esiintynyt yhtä usein. Sansonin ym. (1996) tutkimuksessa ongelmakäyttäytymisestä kärsivistä lapsista vain 37 %:lla oli lukemisongelmia, kun taas lukemisongelmaisista 67 %:lla oli käyttäytymisongelmia. Ongelmakäyttäytymisestä kärsivillä lapsilla esiintyi lukemisvaikeuksisia ja kontrolliryhmän lapsia enemmän vihamielisyyttä ja aggressiivisuutta sekä ahdistuneisuutta ja pelokkuutta (Smart ym., 1996). Ongelmakäyttäytymisen ja oppimisvaikeuksien on todettu esiintyvän yhdessä erityisesti pojilla (Prior, Smart, Sanson & Oberklaid, 1999).

Myös lapsen perheeseen liittyvät tekijät ja vanhempien kasvatustyyli ovat yhteydessä lapsen ongelmakäyttäytymiseen. Stormshakin, Biermanin, McMahanin ja Lenganin (2000)

tutkimuksessa lasten rankaiseminen ja kurittaminen eri keinoin lisäsivät lasten ongelmakäyttäytymistä. Erityisesti vanhempien fyysinen aggressiivisuus lasta kohtaan oli voimakkaasti yhteydessä lasten ongelmakäyttäytymiseen, erityisesti aggressiivisuuteen (Stormshak ym., 2000). Hellerin ym. (1996) tutkimuksessa opettajan tunnistamia eksternaalisia ongelmia ensimmäisen luokan oppilailla ennustivat esikoulussa esiintyneen eksternaalisen käyttäytymisen lisäksi äidin autoritaarinen kasvatustyyli ja äidin kokema stressi vanhemmuudestaan. Vanhempien hyväksynnän, lämmön ja vastuullisuuden lapsiaan kohtaan on sen sijaan todettu olevan negatiivisesti yhteydessä lasten ongelmakäyttäytymiseen (mm. Denham ym., 2000; Messer & Gross, 1995; Olson, Bates, Sandy & Lanthier, 2000; Rothbaum & Weisz, 1994; Russell & Rusell, 1996; Stormshak, Bierman, McMahon & Lengua, 2000). Vanhempien kasvatustyyllillä, kuten lapsikeskeisellä, syyllistävällä ja kurittavalla kasvatuksella sekä vanhemmuudesta koetulla stressillä näyttäisi siten olevan yhteyttä lasten ongelmakäyttäytymisen kehittymiseen.

Kaiken kaikkiaan aikaisempia tutkimuksia voi kritisoida siitä, että monissa tutkimuksissa on ollut melko pienet ja homogeeniset otokset. Ongelmakäyttäytymisen pitkittäistutkimuksissa rajoituksena on ollut se, että lapsia on tutkittu vain kerran alkumittauksen jälkeen. Tämän tutkimuksen etuna on se, että lasten ongelmakäyttäytymistä ja vanhempien kasvatusasenteita on arvioitu useaan kertaan. Tutkimus ajoittuu mielenkiintoisesti koulunkäynnin alkuvaiheeseen, jolloin lapsen koulutaidot eivät ole vielä kehittyneet ja lapsen ongelmakäyttäytymisen ja taitojen väliset suhteet ovat muotoutumassa.

2 TUTKIMUSONGELMAT

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella lasten ongelmakäyttäytymisen kehittymistä ja sen taustalla olevia tekijöitä esikouluikästä toiselle koululuokalle saakka. Tutkimusongelmat olivat seuraavat:

- 1) Minkälaisia tyypillisiä kehityspolkuja lasten ongelmakäyttäytymisessä on havaittavissa? Ovatko nämä polut erilaisia tytöillä ja pojilla?
- 2) Kuinka pysyvää ongelmakäyttäytyminen on yli ajan?
- 3) Miten lapseen itseensä liittyvät tekijät kuten luku-, kirjoitus- ja laskutaito ja sukupuoli sekä hänen perheeseensä liittyvät tekijät kuten vanhempien koulutus, masentuneisuus ja heidän kasvatustyylinsä ovat yhteydessä ongelmakäyttäytymiseen?

3 MENETELMÄ

3.1 Tutkittavat ja tutkimusasetelma

Tutkimus oli osa Eskareista epuiksi -tutkimushanketta (Nurmi & Aunola, 1999), jossa on seurattu lasten suoritusstrategioiden ja oppimisvalmiuksien kehittymistä esikoulu-, koulu- ja perheympäristöissä. Alunperin pitkittäistutkimuksen kohderyhmäksi valittiin 207 esikoulunsa aloittavaa lasta ja heidän perhettään Jyvässeudulta; Muuramesta ja Korpilahdelta tutkimukseen osallistui koko esikoululaisten ikäluokka vuonna 1999 (n=129 ja n=54), Jyväskylän maalaiskunnan Tikkakosken esikouluryhmästä 16 lasta ja Jyväskylän Normaali-koulun esikouluryhmästä 8 lasta. Alkuperäisessä aineistossa oli 96 tyttöä ja 111 poikaa. Lapsia tutkittiin puolen vuoden välein esikouluvuoden ja kahden ensimmäisen kouluvuoden aikana.

Tutkimusaineisto kerättiin siten, että koulutetut tutkimusavustajat tapasivat lapsia esikoulussa ja koulussa, jolloin lasten koulutaitoja testattiin (mm. luku- ja laskutaitoa) eritasoisilla testeillä ja heidän ongelmakäyttäytymistään kartoitettiin haastattelulla. Lapsia pyydettiin arvioimaan omaa käyttäytymistään ongelmakäyttäytymistä koskevien väittämien suhteen. Myös lasten vanhemmilta kerättiin tietoa kyselylomakkeilla mm. heidän kasvatuseränsästä.

Lapset

Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin tutkimuksen viidessä vaiheessa esikoulunalusta toisen luokan syyslukukaudelle vuosina 1999–2001. Pitkittäisotoksessa aineistoon tuli luonnollista poistumaa mm. lapsen perheen muuttaessa paikkakunnalta, joten tämän tutkimuksen aineisto koostui 194 lapsesta, jotka olivat vastanneet jokaiseen ongelmakäyttäytymistä koskevaan väittämään kaikilla viidellä mittauskerralla. Tutkimukseen osallistuneista lapsista 92 oli tyttöjä ja 102 poikia. Tutkimuksen alkaessa lapset olivat 5–6-vuotiaita (M= 75 kuukautta, SD= 3.3 kuukautta). Lapsia tutkittiin viitenä ajankohtana: lokakuussa 1999, huhtikuussa 2000, lokakuussa 2000, huhtikuussa 2001 sekä lokakuussa 2001.

Lasten perhetaustatietoja saatiin 191 lapsen vanhemmalta. Lapsista 71,7 %:n perheeseen kuuluivat molemmat vanhemmat, 21,4 %:a asui äitinsä tai isänsä ja tämän uuden puolison perheessä ja 6,8 %:a asui yksinhuoltajaäitinsä kanssa. Lasten lukumäärä perheissä vaihteli yhdestä yhteentoista ($M= 2.80$, $SD=1.50$)

Vanhemmat

Vanhempien kasvatustasanteita arvioitiin kaksi kertaa. Vanhemmille postitettiin kyselylomake, jonka kummankin vanhemman toivottiin täyttävän itsenäisesti. Palautusprosentit olivat hyviä: lasten esikouluvuoden joulukuussa 1999 äideistä kyselylomakkeen palautti 191 äitiä (92,3 %) ja isistä 167 (80,7 %). Vanhemmille suoritettiin seuraava kysely joulukuussa 2000, jolloin 182 äitiä (85,9%) ja 157 isää (74,1 %) vastasi kyselyyn.

Lasten äideistä 18,0 %:lla ja 13,7%:lla isistä oli akateeminen tutkinto, 68,3 %:lla äideistä ja 75,2 %:lla isistä ammatillinen koulutus. Ammatillista koulutusta ei ollut 13,7%:lla äideistä eikä 11,2 %:lla isistä.

3.2 Mittarit

Lasten mittarit

Ongelmakäyttäytyminen. Lasten ongelmakäyttäytymistä tutkittiin Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) (Goodman, Meltzer & Bailey, 1998) ja The Johns Hopkins Depression Checklist for Children (HDCL-C) -mittareista (Joshi, Capozzli & Coyle, 1989) mukailulla kyselylomakkeella, jossa oli 14 ongelmakäyttäytymistä koskevaa väittämää (Aunola & Nurmi, 1999). Lisäksi lomakkeessa oli kolme minäkuvaan liittyvää väittämää (Liite 1). Lapsen tuli vastata "Totta" tai "Ei totta" hänelle esitettyihin väittämiin (esim. "Suutun ja menetän malttini usein."; "Minua huolettaa monet asiat.").

Väittämistä muodostettiin kaksi ongelmakäyttäytymistä kuvaavaa summamuuttujaa faktorianalyysin pohjalta. Faktorianalyysit (PAF) tehtiin erikseen kullekin mittauskerralle Oblimin-rotatiota käyttäen, jolloin faktoreiden annettiin korreloida keskenään. Kullakin

mittauskerralla kahden faktorin ratkaisu oli tulkinnallisesti mielekkäin. Lopullisista summamuuttujista jätettiin pois sellaiset väittämät, jotka eivät latautuneet selvästi kummallekaan faktorille. Väitteistä 4, 7, 11 ja 13 muodostettiin eksternaalista ongelmakäyttämistä kuvaava summamuuttuja, jonka korkea pistemäärä ilmaisi eksternaalista ongelmakäytöstä. Väitteet 2, 6, 8, 10 ja 14 kuvastivat internaalisen ongelmakäyttämisen piirteitä ja niistä muodostettiin internaalisen ongelmakäyttämisen summamuuttuja. Cronbachin alfan mukainen reliabiliteettikerroin eksternaalisen ongelmakäyttämisen summamuuttujalle eri mittauskerroilla vaihteli välillä 0.64–0.68. Internaalisuuden summamuuttujan Cronbachin alfa reliabiliteettikerroin vaihteli eri mittauskerroilla välillä 0.57–0.69. Koska ongelmakäyttämistä koskeneet väittämät olivat dikotomisissa ja vinosti jakautuneita, Cronbachin alfan mukaiset reliabiliteettikertoimet eivät olleet kovin korkeita.

Lukutaito. Lasten lukutaitoa mitattiin vaikeutuvalla tehtäväsarjalla, jossa perusmittari oli jokaisella mittauskerralla sama. Tehtävät koostuivat kirjainten tunnistamisesta, sanojen ja lauseiden lukemisesta (Vauras, Poskiparta & Niemi, 1994; Salonen ym., 1994) (max. 21 pistettä) sekä virkkeiden ymmärtämisestä (Lindeman, 1998) (max. 12 pistettä) mittaavista osioista. Tehtävistä muodostettiin lukutaitoa kuvaava summamuuttuja. Koska kyseessä oli vaikeutuva tehtäväsarja, Cronbachin alfan mukaisia reliabiliteettikertoimia ei ollut mielekäs laskea eri mittauskerroilta. Toistomittausreliabiliteetti lukutaidolle Pearsonin tulomomenttikertoimen avulla tarkasteltuna vaihteli eri mittauskerroilla 0.68–0.94.

Laskutaito. Laskutaidon arviointiin käytettiin Ikäheimon (1996) matematiikan keskeisten käsitteiden diagnostiikkaa. Tehtäväsarjaan lisättiin vaativampia tehtäviä joka mittauskerralla, mutta alkuperäiset tehtävät säilytettiin mittarissa mukana. Tehtäväosiot vaativat lukukäsitteiden ja järjestyslukujen hallintaa ja vertailua, lukumäärän ja numeromerkinnän vastaavuuden ymmärtämistä, numeroiden kirjoittamista, lukujonotaitoja sekä yhteen- ja vähennyslaskutaitoja. (Esimerkiksi "Kun lasket luvusta kaksi kolme lukua eteenpäin, minkä luvun saat?") Koska kyseessä oli vaikeutuva tehtäväsarja, tästäkään osiosta ei ollut mielekäs laskea Cronbachin alfan mukaisia reliabiliteettikertoimia. Toistomittausreliabiliteetti laskutaidolle Pearsonin tulomomenttikertoimen avulla tarkasteltuna vaihteli eri mittauskerroilla 0.75–0.82.

Kirjoitustaito. Lasten kirjoitustaitoa arvioitiin vaikeutuvalla tehtäväsarjalla. Lasten tehtävänä oli kirjoittaa heille saneltuja kirjaimia, sanoja ja lauseita (Vauras, Poskiparta & Niemi, 1994). Perustehtävät olivat kaikilla mittauskerroilla samat, mutta kolmannella, neljännellä ja viidennellä mittauskerralla mukaan otettiin vaikeampia tehtäviä. Toistomittausreliabiliteetti kirjoitustaidolle Pearsonin tulomomenttikertoimen avulla tarkasteltuna vaihteli eri mittauskerroilla 0.66–0.90.

Vanhempien mittarit

Vanhempien ammatillinen koulutus. Vanhempien koulutusta selvitettiin neliportaisen asteikon avulla (1= ei ammatillista koulutusta, 2= ammattikoulu, 3= opistotason koulutus, 4= korkeakoulututkinto). Lisäksi vanhempien ammattia kysyttiin avoimella kysymyksellä.

Kasvatustyyli. Vanhempien kasvatustyyliä arvioitiin Pulkkinen (1996) ja Nurmen ja Aunolan (1999) Block's Child Rearing Practices Report -mittarista (CRPR; Roberts, Block & Block, 1984) mukaillemalla kyselylomakkeella (Liite 2). Mittarissa oli yhteensä 28 väittämää, joihin oli viisiportaiset vastausvaihtoehdot (1= ei sovi minuun juuri lainkaan, 5= sopii minuun erittäin hyvin). Väittämistä muodostettiin faktorianalyysin (ks. Aunola & Nurmi, 2002) sekä aikaisempien tutkimusten ja teoreettisen ajattelun (mm. Onatsu-Arviolampi, Nurmi & Aunola, 1998; Pulkkinen, 1996) perusteella vanhemman kasvatustyyliä ja suhtautumista lapseensa ja vanhemmuuteensa kuvaavat summamuuttujat vanhemman lapsikeskeiselle kasvatustyyliä, syyllistävälle kasvatustyyliä, kurittavalle kasvatustyyliä sekä vanhemmuudesta koetulle stressille.

Lapsikeskeisen kasvatustyylin summamuuttuja muodostettiin väittämistä 1, 2, 3, 6, 11, 14, 21, 24, 26, 27, 30 ja 34 (Ks. Liite 2). Sen Cronbachin alfan mukainen reliabiliteettikerroin oli äideillä 0.78 ensimmäisellä mittauskerralla ja toisella mittauskerralla 0.75. Isillä lapsikeskeisen kasvatustyylin Cronbachin alfa -kertoimet mittauskerroilla olivat 0.75 ja 0.73. Lapsikeskeisyyttä arvioitiin esimerkiksi väittämällä "Osoitan lapselleni tunteitani halaamalla ja pitämällä häntä sylissäni".

Vanhemmuudesta aiheutuva stressi koostui väittämistä 4, 15, 20, 22 (Gerris ym., 1993) ja sen Cronbachin alfan mukaiset reliabiliteettikertoimet olivat äideillä molemmilla

mittauskerroilla 0.77 ja isillä ensimmäisellä mittauskerralla 0.82 ja toisella mittauskerralla 0.80. Vanhemmuuteen liittyvää stressiä kuvasi esimerkiksi väittämä "Minulla on lasteni kasvattamisessa paljon enemmän ongelmia kuin osasin odottaa".

Syyllyttävä kasvatustyyli, jossa lasta pyrittiin kontrolloimaan syyllysydentunteen herättämisellä, muodostui väittämistä 29, 31, 32 ja 35. Cronbachin alfan mukaiset reliabiliteettikertoimet olivat äideillä 0.79 ja 0.74 ja isillä 0.77 ja 0.72. Lasta syyllyttävää kasvatusta mitattiin esimerkiksi väittämällä "Lapseni tulee tietää, miten paljon uhraudun hänen vuokseen."

Lapsen kurittamista kannattava kasvatustyyli muodostui väittämistä 5, 7, 8 ja 9. Siihen liittyvät Cronbachin alfan mukaiset reliabiliteettikertoimet olivat äideillä 0.58 ja 0.60 ja isillä 0.66 ja 0.63. Lapsen kurittamisen hyväksyvää kasvatusta mitattiin esimerkiksi väittämällä "Uskon, että lasta pitää torua."

Vanhempien masennus. Vanhempien masentuneisuutta mitattiin Beck's Depression Inventory (BDI) -mittarista (Beck, Rush, Shaw & Emery, 1979) mukailla lomakkeella. Vanhempia pyydettiin vastaamaan kymmeneen väittämään (esim. "Varsin usein tunnen itseni huonoksi ja syyllyiseksi.") viisiportaisella asteikolla (1= ei pidä lainkaan paikkaansa, 5= pitää täysin paikkaansa). Väittämät kuvasivat masennusoireita. Kysymyksistä muodostetun summamuuttujan Cronbachin alfan mukainen reliabiliteettikerroin oli äideillä ensimmäisellä mittauskerralla 0.87 ja toisella mittauskerralla 0.88 ja isillä 0.86 ja 0.88.

3.3 Aineiston analyysi

Tutkimuksessa lasten ongelmakäyttäytymisen kehitystä lähestyttiin henkilösuuntautuneesta näkökulmasta. Henkilösuuntautuneessa lähestymistavassa oltiin kiinnostuneita siitä, mihin ongelmakäyttäytymisen ryhmään kukin lapsi kuului eri mittauskerroilla ja millaisia tyypillisiä ja epätyypillisiä siirtymiä eli ongelmakäyttäytymisen kehityspolkuja oli havaittavissa esikouluvuodesta toiseen kouluvuoteen. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin Berg-

manin ja El-Khourin (1999) kehittämää tyyppillisten kehityspolkujen kuvailuun soveltuvaa ISOA -menetelmää (I-States as Objects Analysis). ISOA on klusterianalyttinen menetelmä, jota voidaan soveltaa pitkittäisaineiston analyysiin.

ISOA:ssa inhimillinen kehitys ymmärretään jatkuvasti ajassa tapahtuvina muutoksina. ISOA soveltuu hyvin tilanteisiin, joissa ei ole odotettavissa dramaattisia kehitystä vaan pikemmin tavanomaiseen kehityskulkuun liittyviä muutoksia (Bergman & El-Khour, 1999). Tässä tutkimuksessa tapauskohtaisella klusterianalyysillä pyrittiin erottamaan sisäisesti homogeenisiä ongelmakäyttäytymisen ryhmiä.

Klusterianalyysissä kriteerimuuttujina olivat eksternaalisen ja internaalisen ongelmakäyttäytymisen summamuuttujat. ISOA-analyysissä pitkittäistutkimuksen viiden mittauskerran internaalisen ja eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen summamuuttujat järjestettiin tiedostoksi siten, että kunkin lapsen viiden mittauskerran tuloksia käsiteltiin itsenäisinä havaintoyksikköinä (I-States). Ennen klusterianalyysin suorittamista internaalisen ja eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen muuttujat standardoitiin, etteivät muuttujien varianssien erot vaikuttaisi klustereiden muodostamiseen. Koska klusterianalyysi on herkkä poikkeamille, standardoitujen muuttujien jakaumia verrattiin normaalijakaumaan ja normaalijakaumasta poikkeavat z-arvot pakotettiin välille -2.5 ja 2.5.

Seuraavaksi standardoiduille arvoille suoritettiin hierarkinen sekä tapauskohtainen klusterianalyysi. Klustereiden määrä valittiin vertailemalla eri klusteriratkaisujen sisällöllistä mielekkyyttä sekä tarkastelemalla hierarkisen klusterianalyysin tuottamaa dendogrammi-kuviota. Kun klustereiden määräksi oli näiden tarkastelujen perusteella päätetty neljä, muodostettiin lopullinen klusteriratkaisu nk. nopealla klusterianalyysillä (Quick Cluster Analysis). Tässä analyysissä alkuperäiset klusterikeskukset muodostettiin MacQueensin k-means -klusteroinnin avulla. Klusterianalyysi suoritettiin useaan kertaan, jolla varmistettiin klusterikeskusten pysyvyys (SPSS Refence Guide, 1990). Tämän jälkeen uudet klusterikeskukset tallennettiin ja niitä käytettiin jatkossa klusterikeskuksina.

ISOA-analyysin viimeisessä vaiheessa mittauskertojen tulokset sekä uudet ryhmämuuttujat, klusterit viideltä mittauskerralta, siirrettiin alkuperäisiin havaintoyksikköihinsä. Toisin sanoen tässä vaiheessa kullakin lapsella oli viisi ryhmämuuttujaa (1.-5. mittaus), jotka ilmaisivat lapsen ongelmakäyttäytymisen ryhmän kullakin mittauskerralla. Ongelmakäyttäytymisen klusteriryhmiä vertailtiin kriteerimuuttujien suhteen yksisuuntaisella

variانسianalyysillä ja parittaiset vertailut suoritettiin Tamhanen testillä, koska varianssiolotukset eivät olleet voimassa. Ennen yksisuuntaista variانسianalyysiä varmistettiin monisuuntaisella variانسianalyysillä, ettei ongelmakäyttäjytymisen ryhmillä ja sukupuolella ole yhdysvaikutusta. Ongelmakäyttäjytymisen pysyvyyttä ja kehityspolkuja tarkasteltiin ristiintaulukoinnilla ja χ^2 -testeillä sekä loglineaarilla malleilla.

Lasten ongelmakäyttäjytymisen ryhmien välisiä eroja selittävässä muuttujissa ensimmäisellä mittauskerralla eli alkutilanteessa tutkittiin yksisuuntaisella variانسianalyysillä (ANOVA). Muilla mittauskerroilla ongelmakäyttäjytymisen ryhmien välisiä siirtymiä ja pysyvyyksiä selitettiin käyttämällä multinominaalista regressioanalyysiä. Ongelmakäyttäjytymisen selittävinä tekijöinä olivat lapsen aikaisempi luku- kirjoitus- ja laskutaito, lapsen sukupuoli, vanhempien koulutus ja masentuneisuus, vanhemmuudesta koettu stressi sekä lapsikeskeinen, lasta syyllistävä ja kurittava kasvatustyyli. Tiettyyn ongelmakäyttäjytymisen ryhmään kuulumista toisesta viidenteen mittauskertaan selitettiin aina edellisen mittauskeran taidoilla ja vanhempiin liittyvillä muuttujilla. Selittävä tekijänä oli myös lapsen ongelmakäyttäjytymisen ryhmä edellisellä mittauskerralla, jolloin voitiin kontrolloida aikaisempi ongelmakäyttäjytymisen. Analyyseissä ongelmakäyttäjytymisen ryhmiin kuulumista selittäviä tekijöitä verrattiin aina ei-ongelmakäyttäjytymisen ryhmään kuulumiseen, jota voidaan pitää normatiivisena ryhmänä. Aineiston tilastollinen analyysi suoritettiin kokonaisuudessaan SPSS 10.0 for Windows -ohjelmalla.

4 TULOKSET

4.1 Lasten ongelmakäyttämisen tyypilliset ryhmät

Tutkimuksessa pyrittiin löytämään lasten ongelmakäyttämisen ryhmiä pitkäikäisaineistolle soveltuvalla ISOA-analyysillä, joka on erikoistapaus tapauskohtaisesta klusterianalyysistä. Klusterianalyysin pohjalta päädyttiin neljän klusterin ratkaisuun. Tämä oli sisällöllisesti ja teoreettisesti koherentin. Myös hierarkisen klusterianalyysin dendogrammi tuki tätä ratkaisua. Klusterianalyysin perusteella lasten itsearvioimasta ongelmakäyttämisestä erottui neljä tyypillistä ryhmää, jotka nimettiin seuraavasti: 1) Eksternaalinen ongelmakäyttämisen, 2) Internaalinen ongelmakäyttämisen, 3) Sekamuotoinen ongelmakäyttämisen ja 4) Ei-ongelmakäyttämisen.

Ongelmakäyttämisen ryhmien välisiä eroja internaalisten ja eksternaalisten ongelmakäyttämisen muotojen suhteen tarkasteltiin yksisuuntaisella varianssianalyysillä ja ryhmien parittaiset vertailut suoritettiin Tamhanen testillä. ISOA-analyysin mukaisesti ryhmittelyssä olivat mukana kunkin lapsen (N=194) viisi mittauskertaa (n=970). Taulukossa 1 on esitetty ongelmakäyttämisen ryhmien keskiarvot ja keskihajonnat kriteerimuuttujien suhteen.

TAULUKKO 1. Eksternaalisen ja internaalisen ongelmakäyttämisen keskiarvot ja keskihajonnat neljässä lasten ongelmakäyttämistä kuvaavassa ryhmässä.

		Ongelmakäyttämisen ryhmät				F
		Eksternaalinen (n=191)	Internaalinen (n=112)	Sekamuotoinen (n=85)	Ei-ongelmakäytöstä (n=582)	
Eksternaaliset muodot	<u>M</u>	0.74 ^a	-0.28 ^b	1.52 ^c	-0.50 ^d	1300.66***
	<u>SD</u>	0.50	0.38	0.53	0.20	
Internaaliset muodot	<u>M</u>	-0.11 ^a	0.95 ^b	1.48 ^c	-0.46 ^d	824.16***
	<u>SD</u>	0.41	0.65	0.71	0.26	

Huom. 1. Yläindekseillä merkityt ryhmäkeskiarvot eroavat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0.05$) Tamhanen testillä.

Huom. 2. n kuvastaa tässä havaintoyksikköjä (I-states) pikemminkin kuin lasten lukumäärää

*** $p < 0.001$

Eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmää luonnehti ulospäinsuuntautuva ongelmakäyttäytyminen enemmän kuin muita ongelmakäyttäytymisen ryhmiä. Sen sijaan ryhmälle oli tyypillistä sisäänpäinsuuntautuvan ongelmakäyttäytymisen vähäisyys verrattuna sekamuotoisen tai internaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmään. Internaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmälle tunnusomaisia olivat internaalisten ongelmakäyttäytymisen muotojen korostuminen verrattuna muihin ryhmiin. Ulospäinsuuntautuva ongelmakäyttäytyminen oli tässä ryhmässä suhteellisen vähäistä. Sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmää luonnehtivat sekä eksternaalisen että internaalisen ongelmakäyttäytymisen muodot. Tässä ryhmässä ongelmakäyttäytyminen oli vakavinta verrattaessa eri ongelmanmuotojen lukumäärää eri ryhmien kesken. Lisäksi omaksi ryhmäkseen erottui ei-ongelmakäyttäytyminen, jota kuvasti sekä eksternaalisen että internaalisen ongelmakäyttäytymisen piirteiden vähäisyys verrattuna muihin ryhmiin.

4.2 Lasten ongelmakäyttäytymisen pysyvyys ja kehityspolut esikouluvuodesta toiseen kouluvuoteen

Lasten ongelmakäyttäytymisen ryhmien pysyvyyksiä ja mahdollisia siirtymiä mittauskerrasta toiseen tutkittiin ristiintaulukoinnin avulla. Standardoidun, taulukon kokoon mukautetun jäännöksen (adjusted residual) ollessa suurempi tai yhtä suuri kuin 1.96, luokkafrekvenssin tulkittiin olevan poikkeava 0.05 merkitsevyystasolla. Jos jäännös oli negatiivinen, lasten siirtyminen ongelmakäyttäytymisen ryhmästä kyseiseen ryhmään oli sattumaa epätodennäköisempää kuin muihin ryhmiin ja vastaavasti positiivinen residuaali ilmaisi sattumaa todennäköisempää siirtymää tiettyyn ryhmään.

Ongelmakäyttäytymisen ryhmien jakaumien riippuvuutta kahden mittauskerran välillä tarkasteltiin lisäksi loglineaarisen mallin avulla, koska ristiintaulukoinnin χ^2 -testin tulosten yleistäminen olisi vaatinut ongelmakäyttäytymisen ryhmien yhdistämistä odotettujen frekvenssien jäädessä liian pieniksi. Loglineaarisen mallin mukaan ongelmakäyttäytymisen ryhmien väliset siirtymät ja ryhmissä pysymiset olivat tilastollisesti merkitseviä ensimmäisen ja toisen mittauskerran ($\chi^2=62.03$, $df=9$, $p<0.001$), toisen ja kolmannen mittauskerran ($\chi^2=69.96$, $df=9$, $p<0.001$), kolmannen ja neljännen mittauskerran ($\chi^2=46.43$, $df=9$,

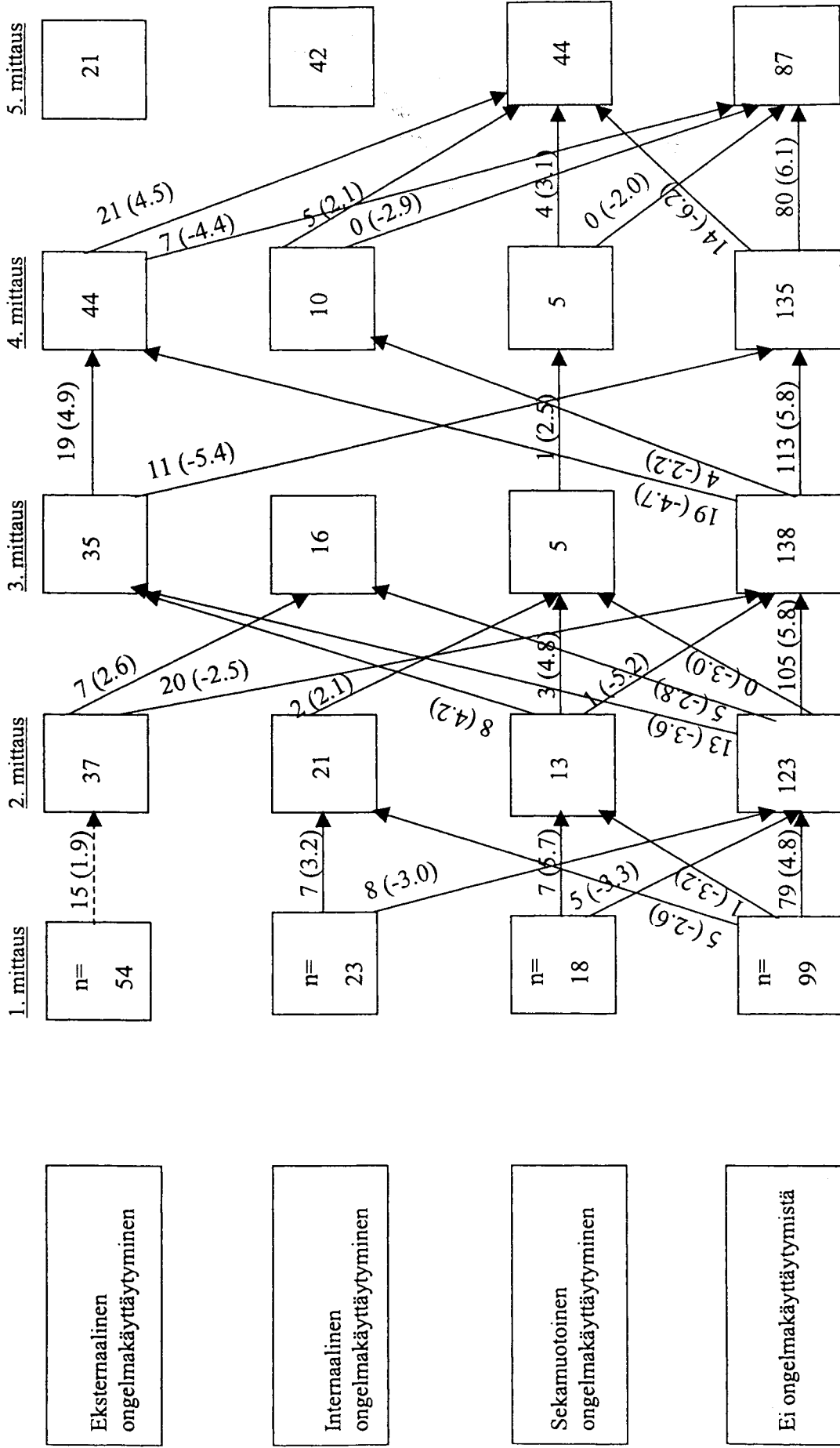
$p < 0.001$) ja neljännen ja viidennen mittauskerran ($\chi^2 = 56.54$, $df = 9$, $p < 0.001$) välillä. Kuviossa 1 on esitetty ongelmakäyttäjyksen ryhmien koot eri mittauskerroilla ja tilastollisesti merkitsevät siirtymät adjustoitujen residuaalien mukaisesti.

Eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen ryhmä. Eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen ryhmän koossa tapahtui muutoksia yli ajan. Eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään kuului tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa esikouluvuoden syksyllä 54 lasta (27,8%). Toiseen mittauskertaan mennessä ryhmän koko laski 37:ään (19,1%) säilyen samalla tasolla kolmannelle mittauskerralle, jolloin ryhmään kuului 35 lasta (18%). Neljännelle mittauskerralle ryhmän koko oli kasvanut 44 lapseen (22,7%), mutta viidennellä mittauskerralla ryhmään kuului enää 21 lasta (10,8%). Kaiken kaikkiaan eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen ryhmä pieneni ensimmäisestä mittauskerrasta viidenteen mittauskertaan.

Eksternaalisessa ongelmakäyttäjyksessä havaittiin pysyvyyttä esikouluvuonna ja ensimmäisen kouluvuoden aikana. Eksternaaliseen ongelmakäyttäjyksen ryhmään kuulumisen esikouluvuoden alussa osoitti suuntaa-antavasti todennäköisyyttä kuulua samaan ryhmään myös esikouluvuoden keväällä. Toinen eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen pysyvyyttä kuvaava todennäköinen siirtymä ajoittui ensimmäiseen kouluvuoteen. Ensimmäisen ja toisen kouluvuoden välillä eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen pysyvyyttä ei sen sijaan ollut havaittavissa.

Eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen ryhmästä tapahtui sekä todennäköisiä että epätodennäköisiä siirtymiä muihin ryhmiin. Siirryttäessä esikoulusta ensimmäiselle luokalle eksternaalisesta ryhmästä internaaliseen ryhmään siirtyminen oli sattumaa todennäköisempää, kun taas ei-ongelmakäyttäjyksen ryhmään siirtyminen oli epätodennäköistä. Lapset, jotka esikoulun keväällä kuuluivat eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään, kuuluivat ensimmäisen luokan syksyllä sattumaa todennäköisemmin internaalisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään kuin muihin ryhmiin. Vastaavasti esikoulun keväällä eksternaaliseen ryhmään kuuluneet lapset kuuluivat sattumaa epätodennäköisemmin ei-ongelmakäyttäjyksen ryhmään kuin muihin ryhmiin ensimmäisen luokan syksyllä ja edelleen ensimmäisen luokan lopussa. Eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen ilmenemismuoto saattoi siten muuttua internaaliseksi, mutta ongelmakäyttäjyksen loppuminen ei ollut todennäköistä.

Lasten siirtyessä ensimmäiseltä luokalta toiselle luokalle oli havaittavissa eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen kehityspolussa suunnanmuutosta. Ensimmäisen luokan keväällä

KUVIO 1. Ongelmakäyttäytymisen kehityspolut (n (adj. residuaali)).

eksternaaliseen ongelmakäyttämisen ryhmään kuuluneiden lasten olikin nyt sattumaa todennäköisempää kuulua toisen luokan syksyllä sekamuotoisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuin muihin ryhmiin. Epätodennäköisten siirtymien suunta oli säilynyt samana: ensimmäisen luokan keväällä eksternaalisesti käyttäytyvien lasten oli sattumaa epätodennäköisempää kuulua ei-ongelmakäyttämisen ryhmään kuin muihin ryhmiin toisen luokan syksyllä. Eksternaalisen ongelmakäyttämisen kehityspolku saattoi siten haarautua juuri ensimmäisen ja toisen kouluvuoden taitteessa sekamuotoiseen ja eksternaaliseen ongelmakäyttämiseen.

Internaalisen ongelmakäyttämisen kehityspolku. Internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmän koossa tapahtui muutoksia tutkimuksen kuluessa. Internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmän koko vaihteli 23:sta 16:sta lapseen (11,9%–8,2%) kolmella ensimmäisellä mittauskerralla. Neljännellä mittauskerralla internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuului vain 10 lasta (5,2%). Sitä vastoin viidennelle mittauskerralle internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmän koko oli kasvanut 42 lapseen (21,6%). Internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmän koko kasvoi erityisesti neljännen ja viidennen mittauskerran välillä erottuen selkeästi omaksi ongelmakäyttämisen ryhmäkseen. Tämä saattaisi viitata varsinaisen internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmän syntymiseen ja vakavampien ongelmien alkamiseen vasta toiselta koululuokalta.

Internaalisen ongelmakäyttämisen pysyvyyttä ilmeni ainoastaan esikouluvuoden aikana, ensimmäisen ja toisen mittauskerran välillä. Esikouluvuoden alussa internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuuluneet lapset kuuluivat sattumaa todennäköisemmin samaan ryhmään kuin muihin ryhmiin myös toisella mittauskerralla esikouluvuoden keväällä. Tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa ei internaalisen ongelmakäyttämisen pysyvyyttä havaittu.

Internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmästä tapahtui sekä todennäköisiä että epätodennäköisiä siirtymiä muihin ongelmakäyttämisen ryhmiin. Lapset, jotka kuuluivat esikouluvuoden syksyllä internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmään, kuuluivat esikouluvuoden keväälläkin sattumaa epätodennäköisemmin ei-ongelmakäyttämisen ryhmään kuin muihin ongelmakäyttämisen ryhmiin. Sekä esikouluvuoden että ensimmäisen kouluvuoden kevätlukukausina internaaliseen ongelmakäyttämisen ryhmään kuuluneiden lasten oli satumaa todennäköisempää kuulua sekamuotoisen ongelmakäyttämisen

ryhmään kuin muihin ryhmiin seuraavina syyslukukausina. Sen sijaan ensimmäisen luokan keväällä lasten, jotka kuuluivat internaaliseen ongelmakäyttäjyksen ryhmään, oli sattumaa epätodennäköisempää kuulua ei-ongelmakäyttäjyksen ryhmään kuin muihin ryhmiin toisen luokan syksyllä.

Sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmä. Sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmän koossa tapahtui muutoksia yli ajan. Sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmä oli tutkimuksen alussa pienin ryhmä, mutta tutkimuksen loppuvaiheessa se kasvoi suurimmaksi varsinaisen ongelmakäyttäjyksen ryhmäksi. Sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään kuului tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa esikouluvuoden syksyllä 18 lasta (9,3%). Toiselle mittauskerralle ryhmän koko laski 13:ään (6,7%) ja kolmannella ja neljännellä mittauskerralla ryhmään kuului vain 5 lasta (2,6%). Viidennellä mittauskerralla ryhmään kuului 44 lasta (22,7%).

Sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmässä oli havaittavissa selkeää pysyvyyttä yli ajan. Lapset, jotka kuuluivat aikaisemmalla mittauskerralla sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään, kuuluivat sattumaa todennäköisemmin sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään myös seuraavalla mittauskerralla. Sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmästä tapahtui tutkimuksen aikana yksi todennäköinen siirtymä muuhun ryhmään. Lapset, jotka esikouluvuoden keväällä kuuluivat sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään, kuuluivat ensimmäisen luokan syksyllä sattumaa todennäköisemmin eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään kuin muihin ongelmakäyttäjyksen ryhmiin.

Epätodennäköiset siirtymät sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmästä olivat tyypillisempiä kuin todennäköiset siirtymät. Sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmästä epätodennäköiset siirtymät suuntautuivat toistuvasti ei-ongelmakäyttäjyksen ryhmään. Esikouluvuoden aikana ja ensimmäisen kouluvuoden syyslukukaudella oli sattumaa epätodennäköisempää, että sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään kuuluneet lapset olisivat kuuluneet seuraavalla mittauskerralla ei-ongelmakäyttäjyksen ryhmään kuin johonkin muuhun ongelmakäyttäjyksen ryhmään. Ensimmäisen luokan syys- ja kevätlukukauden välillä tätä yhteyttä ei ollut, mutta jälleen siirryttäessä ensimmäiseltä luokalta toiselle luokalle oli tapahtui epätodennäköinen siirtymä. Lapset, jotka kuuluivat sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään ensimmäisen luokan keväällä, kuuluivat sattumaa epätodennäköisemmin ei-ongelmakäyttäjyksen ryhmään toisen luokan

syyslukukaudella. Epätodennäköiset siirtymät tukivat siten sekamuotoisen ja yleensäkin ongelmakäyttäytymisen ryhmissä pysymistä ja ongelmakäyttäytymisen jatkuvuutta.

Ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmä. Ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmän koko vaihteli tutkimuksen kuluessa. Tutkimuksen ensimmäisellä mittauskerralla ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuului 99 lasta (51%), ja heidän määränsä lisääntyi 123:een (63,4%) toiselle mittauskerralle, ja edelleen 138:een lapseen (71,1%) neljanteen mittauskertaan säilyen samalla tasolla (69,6%) neljännelle mittauskerralle. Tutkimuksen viidennessä vaiheessa ryhmän koko pieneni 87 lapseen (44,8%). Ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmä säilyi kuitenkin tutkimuksen ajan suurimpana ryhmänä.

Ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmässä vallitsi pysyvyys kautta tutkimuksen. Ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuuluneiden lasten oli sattumaa todennäköisempää pysyä samassa ryhmässä kuin siirtyä varsinaisiin ongelmakäyttäytymisen ryhmiin jokaisella viidellä mittauskerralla. Ongelmakäyttäytymisen puuttuminen oli siten melko pysyvää. Ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmästä varsinaisiin ongelmakäyttäytymisen ryhmiin tapahtui vain epätodennäköisiä siirtymiä.

4.3 Tyttöjen ja poikien erot ongelmakäyttäytymisessä

Yhtenä tutkimusongelmana oli tarkastella eroavatko tytöt ja pojat toisistaan ongelmakäyttäytymisen suhteen. Tätä tutkittiin ristiintaulukoimalla lapsen sukupuoli ja ongelmakäyttäytymisen ryhmä kullakin mittauskerralla erikseen. Tulokset osoittivat, että ongelmakäyttäytymisen muodot ja niiden esiintyminen eivät eronneet tyttöjen ja poikien välillä. Sukupuolten välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja ensimmäisellä ($\chi^2= 2.26$, $df=3$, $p>0.10$), toisella ($\chi^2= 3.64$, $df=3$, $p>0.10$), kolmannella ($\chi^2= 5.01$, $df=3$, $p>0.10$), eikä neljännellä ($\chi^2=0.38$, $df=3$, $p>0.10$) mittauskerralla. Sen sijaan viidennellä mittauskerralla tyttöjen ja poikien välinen ero oli tilastollisesti suuntaa-antavaa ($\chi^2= 6.958$, $df=3$, $p=0.07$). Koska sukupuolten välillä ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja, tyttöjen ja poikien ongelmakäyttäytymisen tyypillisiä kehityspolkuja ei ole kuvattu erikseen edellisessä alaluvussa.

Residuaalien tarkastelu osoitti, että kolmannella mittauskerralla pojat olivat yliedustettuina sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmässä (adj. res.=2.2) kun taas tytöt

olivat aliedustettuina (adj. res.= -2.2). Vastaavasti viidennellä mittauskerralla tytöt olivat yliedustettuja internaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmässä (adj. res. 2.5) ja pojat aliedustettuja tuossa ryhmässä (adj. Res.=-2.5).

4.4 Lapseen itseensä ja hänen perheeseensä liittyvät tekijät ongelmakäyttäytymistä selittävinä tekijöinä

Tutkimuksessa haluttiin selvittää kuinka erilaiset lapseen liittyvät tekijät, kuten luku-, kirjoitus- ja laskutaito ja sukupuoli ja toisaalta lapsen perheeseen liittyvät tekijät, kuten vanhempien masentuneisuus ja koulutus, vanhemmuudesta koettu stressi ja lapsikeskeisyys sekä lasta syyllistävä ja kurittava kasvatustyyli selittivät lasten ongelmakäyttäytymistä ja sen kehitystä. Ongelmakäyttäytymisen ryhmien välisiä eroja selittävässä muuttujissa tarkasteltiin aluksi lähtötilanteessa yksisuuntaisella varianssianalyysillä ja ryhmien väliset parittaiset vertailut suoritettiin Scheffén testillä. Tulokset on esitetty taulukossa 2.

TAULUKKO 2. Ongelmakäyttäytymistä selittävien tekijöiden keskiarvot ja keskihajonnat neljässä ongelmakäyttäytymistä kuvaavassa ryhmässä esikouluvuoden syksyllä (1.mittauskerralla).

		Ongelmakäyttäytymisen ryhmät				
		Eksternaalinen (n=54)	Internaalinen (n=23)	Sekamuoto (n=18)	Ei-ongelmakäytöstä (n=99)	F
<u>Lapsen</u>						
Lukutaito	<u>M</u>	16.31 ^{ab}	17.74 ^{ab}	9.72 ^a	19.22 ^b	2.73*
	<u>SD</u>	12.17	13.43	6.94	14.69	
Kirjoitustaito	<u>M</u>	13.28 ^{ab}	13.87 ^{ab}	8.61 ^a	14.43 ^b	3.23*
	<u>SD</u>	6.96	7.42	6.90	7.60	
Laskutaito	<u>M</u>	12.67 ^{ab}	11.78 ^{ab}	9.72 ^a	12.82 ^b	2.74*
	<u>SD</u>	3.81	4.81	4.86	4.51	

(jatkuu)

Taulukko 2 (jatkuu)

<u>Äidin</u>						
Ammattikoulu-	<u>M</u>	2.71	2.55	2.29	2.71	1.20
tus	<u>SD</u>	0.97	0.96	0.69	0.90	
Masentunei-	<u>M</u>	2.06	1.83	2.02	2.10	1.31
suus	<u>SD</u>	0.54	0.50	0.61	0.58	
Stressi van-	<u>M</u>	2.30	2.06	2.36	2.28	0.77
hemmuudesta	<u>SD</u>	0.71	0.70	0.58	0.73	
Syyllystävä	<u>M</u>	2.62	2.52	2.78	2.70	0.58
kasvatus	<u>SD</u>	0.62	0.62	0.89	0.72	
Lapsikeskeinen	<u>M</u>	4.14	4.24	4.10	4.16	0.50
kasvatus	<u>SD</u>	0.42	0.37	0.45	0.39	
Kuri	<u>M</u>	3.66	3.49	3.79	3.70	1.28
	<u>SD</u>	0.56	0.55	0.37	0.51	
<u>Isän</u>						
Ammattikoulu-	<u>M</u>	2.30	2.68	2.43	2.57	1.32
tus	<u>SD</u>	0.90	0.75	0.76	0.88	
Masentunei-	<u>M</u>	2.05	2.01	1.86	2.05	0.50
suus	<u>SD</u>	0.57	0.61	0.51	0.56	
Stressi van-	<u>M</u>	2.24	1.99	2.32	2.23	0.73
hemmuudesta	<u>SD</u>	0.76	0.57	0.71	0.79	
Syyllystävä	<u>M</u>	2.75	2.69	2.84	2.92	0.86
kasvatus	<u>SD</u>	0.78	0.71	0.70	0.66	
Lapsikeskeinen	<u>M</u>	3.88	4.03	3.87	3.95	0.72
kasvatus	<u>SD</u>	0.53	0.37	0.29	0.41	
Kuri	<u>M</u>	3.70	3.54	3.52	3.68	0.76
	<u>SD</u>	0.55	0.50	0.44	0.64	

Huom. Yläindekseillä merkityt ryhmäkeskiarvot eroavat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0.05$) tai viitteellisesti ($p < 0.10$) Scheffen testillä.

* $p < 0.05$

Tulokset osoittivat, että lapsen luku-, kirjoitus- ja laskutaito selittivät ensimmäisellä mittauskerralla sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuulumista. Lapset, jotka kuuluivat esikouluvuoden alussa sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmään olivat koulutaidoiltaan heikompia kuin ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuuluvat lapset. Sen sijaan lapsen perheeseen liittyvät tekijät eivät selittäneet eri ongelmakäyttäytymisen ryhmiin kuulumista.

Seuraavaksi tarkasteltiin kuinka selittävät tekijät ennustavat ongelmakäyttäytymisen eri ryhmiin kuulumista neljällä seuraavalla mittauskerralla käyttämällä multinominaalista regressioanalyysiä. Multinominaalisessa regressioanalyysissä selitettävänä muuttujana oli

aina kunkin mittauskerran ongelmakäyttäytymisen ryhmiä kuvaava luokitteluasteikollinen muuttuja. Kolmea ongelmakäyttäytymisen ryhmää verrattiin ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään. Analyysit tehtiin kullakin mittauskerralla erikseen lapsiin, äiteihin ja isiin liittyville ennustajille. Lapsiin liittyviksi ennustajiksi valittiin lasten luku-, kirjoitus- ja laskutaidon taso edellisellä mittauskerralla lapsen sukupuolen lisäksi. Vanhempien ensimmäisen kyselyn tietoja käytettiin ennustajina lasten kolmen ensimmäisen mittauskerran yhteydessä. Nämä tiedot oli kerätty lasten esikouluvuoden joulukuussa. Lasten neljännen ja viidennen mittauskerran yhteydessä perheeseen liittyvinä ennustajina käytettiin vanhempien toisen kyselyn tuloksia, jotka oli koottu lasten ensimmäisen luokan joulukuussa. Kussakin analyysissä selittäväksi tekijäksi syötettiin myös lapsen aikaisempi ongelmaryhmään kuulumisen ja näin ollen sen vaikutus voitiin kontrolloida. Toisen mittauskerran ongelmakäyttäytymistä selittävät multinominaalisten regressioanalyysien tulokset on koottu taulukkoon 3.

TAULUKKO 3. Ongelmakäyttäytymisen ryhmiin kuulumista ennustavat tekijät multinominaalisen regressioanalyysin mukaan esikouluvuoden keväällä (2. mittauskerralla).

Ennustajat	Eksternaalinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			Internaalinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			Sekamuotoinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			-2 Log likelihood of a reduced model
	B	Wald	OR	B	Wald	OR	B	Wald	OR	
<u>Lapsen</u>										
Lukutaito	-.01	.17	.99	-.01	.05	.99	-.03	.13	.97	339.58
Kirjoitustaito	.02	.09	1.02	-.06	.36	.95	.01	.00	1.01	339.86
Laskutaito	-.08	1.8	.93	-.01	.01	.99	-.03	.12	.97	341.17
Sukupuoli	-.46	1.3	.64	.60	1.24	1.82	-.27	.15	.77	342.84
Eksternaalinen ryhmä	1.02	5.47*	2.78	.86	1.60	2.36	2.01	2.91 ⁺	7.46	382.75***
Internaalinen ryhmä	1.49	5.67*	4.46	2.59	13.15***	13.29	3.04	5.56*	13.29	
Sekamuotoinen ryhmä	.55	.37	1.74	2.21	6.97**	9.15	4.46	14.28***	86.37	
Pseudo R ²										.26 (jatkuu)

TAULUKKO 3 (jatkuu)

<u>Äidin</u>										
Ammattikou- lutus	-.04	.03	.96	.45	1.76	1.57	-.12	.07	.88	296.90
Masentunei- suus	.13	.09	1.14	.25	.17	1.29	.49	.36	1.63	294.94
Stressi van- hemmuudesta	.70	3.88*	2.00	-.11	.05	.89	-.86	1.33	.42	300.99 ⁺
Syyllystävä kasvatus	.15	.19	1.16	.87	3.63 ⁺	2.40	1.02	2.85 ⁺	2.78	300.00
Lapsikeskei- nen kasvatus	.32	.32	1.38	.78	1.06	2.19	.77	.63	2.17	295.92
Kuri	-.10	.05	.90	-.09	.02	.91	.18	.05	1.20	294.63
Pseudo R ²										.32
<u>Isän</u>										
Ammattikou- lutus	-.17	.38	.84	.22	.36	1.25	-.97	1.97	.36	235.03
Masentunei- suus	-.29	.35	.75	.65	1.09	1.91	-1.10	1.27	.33	235.65
Stressi van- hemmuudesta	-.31	.79	.73	-.66	1.36	.52	-.91	1.50	.40	234.73
Syyllystävä kasvatus	-.15	.20	.86	.38	.74	1.46	-.17	.06	.85	233.13
Lapsikeskei- nen kasvatus	-.90	2.61 ⁺	.41	.32	.13	1.37	2.57	3.22 ⁺	13.05	239.17 ⁺
Kuri	-.04	.01	.96	-1.44	4.75*	.24	-.69	.36	.50	
Pseudo R ²										.41

Huom. 1. B= logistinen regressiokerroin; OR= odds ratio.

Huom. 2. Multinomiaaliset regressioanalyysit on suoritettu erikseen lapseen, äitiin ja isään liittyville tekijöille.

***p<0.001, **p<0.01, *p<0.05, +p<0.10

Tulokset osoittivat, että 26%:a toisen mittauskerran ongelmakäyttäytymisen ryhmiin kuulumisista tuli selitetyksi aikaisemmalla ongelmakäyttäytymisen ryhmiin kuulumisilla. Esimerkiksi lapset, jotka olivat kuuluneet sekamuotoisen, internaalisen tai eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmään esikouluvuoden syksyllä, kuuluivat todennäköisemmin sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmään esikouluvuoden keväällä kuin ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään. Lasten koulutaidot tai sukupuoli eivät selittäneet ongelmakäyttäytymisen ryhmiin kuulumista.

Perheeseen liittyvistä tekijöistä tilastollisesti melkein merkitseväksi osoittautui äidin vanhemmuudestaan kokema stressi, joka ennusti lapsen eksternaalista ongelmakäyttäytymistä esikouluvuoden kevätlukukaudella. Mitä stressaantuneempi äiti oli, sitä todennäköisemmin

lapsi kuului eksternaalisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttämisen ryhmään esikouluvuoden keväällä. Äidin lastaan syyllistävä kasvatustyyli ennusti suuntaa-antavasti lasten internaalista ja sekamuotoista ongelmakäyttämistä. Mitä enemmän äiti syyllisti ja suhtautui kriittisesti lapseensa, sitä todennäköisemmin lapsi kuului internaalisen tai sekamuotoisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttämisen ryhmään.

Perheeseen liittyvistä tekijöistä parhaiten lapsen ongelmakäyttämistä ennusti isän kurittava kasvatustyyli. Mitä enemmän isä kannatti lastenkasvatuksessa kurittamista, sitä todennäköisemmin lapsi kuului internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttämisen ryhmään esikouluvuoden keväällä. Isän lapsikeskeinen kasvatustyyli ennusti puolestaan suuntaa-antavasti negatiivisesti eksternaalista ja positiivisesti sekamuotoista ongelmakäyttämistä. Mitä vähemmän lapsikeskeinen isä oli kasvattajana, sitä todennäköisemmin lapsi kuului eksternaalisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttämisen ryhmään. Toisaalta mitä lapsikeskeisempi isä oli, sitä todennäköisemmin lapsi kuului sekamuotoisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttämisen ryhmään esikouluvuoden keväällä.

Seuraavissa analyyseissä selitettävänä oli kolmannen mittauskerran ongelmakäyttämisen ja selittävinä tekijöinä lasten toisen mittauskerran koulutaidot ja ongelmakäyttämisen ryhmä, sukupuoli sekä vanhempiin liittyvät tekijät, kuten heidän kasvatustensa ja masentuneisuutensa, vanhemmuudesta kokemansa stressi ja ammatillinen koulutuksensa. Tulokset on esitetty taulukossa 4.

Tulokset osoittivat, että 31%:a kolmannen mittauskerran eli ensimmäisen luokan syksyn ongelmakäyttämisen ryhmiin kuulumisesta tuli selitetyksi jälleen lapsen aikaisemalla kuulumisella ongelmakäyttämisen ryhmiin. Myös lapsen miessukupuoli ennusti kolmannella mittauskerralla todennäköisemmin ongelmakäyttämisen ryhmiin kuin ei-ongelmakäyttämisen ryhmään kuulumista. Perheeseen liittyvistä tekijöistä lapsen ongelmakäyttämistä selittivät suuntaa-antavasti äidin vanhemmuudesta kokema stressi. Mitä stressaantuneemmaksi äiti tunsivat itsensä vanhempana olemisesta, sitä todennäköisemmin lapsi kuului internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttämisen ryhmään. Isään liittyvistä tekijöistä syyllistävä sekä lapsikeskeinen kasvatustyyli ennustivat lapsen ongelmakäyttämistä ensimmäisen luokan alussa suuntaa-antavasti. Myös isän kokema stressi vanhemmuudestaan oli lähellä tilastollista suuntaa-antavuutta ($p=0.11$).

TAULUKKO 4. Ongelmakäyttäytymisen ryhmiin kuulumista ennustavat tekijät multinominaalisen regressioanalyysin mukaan ensimmäisen luokan syksyllä (3. mittauskerralla).

Ennustajat	Eksternaalinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			Internaalinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			Sekamuotoinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			-2 Log likelihood of a reduced model
	B	Wald	OR	B	Wald	OR	B	Wald	OR	
Lukutaito	-.01	.08	.99	.04	.77	1.04	-.25	1.37	.78	261.41
Kirjoitustaito	.03	.18	1.03	-.04	.23	.96	.40	2.11	1.50	261.21
Laskutaito	.00	.00	1.00	-.05	.97	.95	-.08	.53	.92	258.88
Sukupuoli	-.25	.31	.78	-.18	.09	.84	-21.07	.00	7.01 ⁻¹⁰	266.90*
Eksternaalinen ryhmä	1.38	7.88**	3.97	2.03	9.79**	7.59	-.48	-	.62	317.02***
Internaalinen ryhmä	1.06	2.48	2.87	1.83	4.96*	6.22	21.76	.00	2.81 ⁺⁰⁹	
Sekamuotoinen ryhmä	4.22	14.50***	67.77	3.06	4.18*	21.32	24.23	.00	3.35 ⁺¹⁰	
Pseudo R ²										.31
<u>Äidin</u>										
Ammattikoulutus	-.35	1.63	.71	-.46	1.74	.63	-4.90	2.16	7.43 ⁻⁰³	225.23*
Masentuneisuus	.03	.00	1.04	-.13	.04	.88	3.35	2.10	28.44	219.78
Stressi vanhemmuudesta	.21	.24	1.23	.93	3.16 ⁺	2.53	2.02	1.73	7.51	221.17
Syylittävä kasvatus	-.50	1.73	.67	-.56	1.30	.57	-3.79	2.05	2.26 ⁻⁰²	222.10
Lapsikeskeinen kasvatus	-.40	.38	.67	.32	.14	1.38	-4.90	1.93	7.44 ⁻⁰³	220.55
Kuri	.40	.58	1.49	-.30	.17	.74	5.36	1.57	212.52	220.11
Pseudo R ²										.35
<u>Isän</u>										
Ammattikoulutus	.01	.00	1.01	-.55	1.62	.56	-25.05	.00	1.32 ⁻¹¹	179.91
Masentuneisuus	-.08	.02	.93	.96	2.13	2.61	-12.03	.00	5.99 ⁻⁰⁶	180.54
Stressi vanhemmuudesta	.56	2.56	1.75	.51	.86	1.67	-27.41	.00	1.25 ⁻¹²	181.21
Syylittävä kasvatus	-.68	3.46 ⁺	.51	.24	.24	1.27	-17.33	.00	2.98 ⁻⁰⁸	182.48
Lapsikeskeinen kasvatus	-.46	.48	.63	1.62	2.69 ⁺	5.08	-105.66	.00	1.27 ⁻⁴⁶	199.88***
Kuri	-.08	.02	.93	-.34	.22	.71	-32.99	.00	4.69 ⁻¹⁵	178.36
Pseudo R ²										.41

Huom.1. B= logistinen regressiokerroin; OR=odds ratio. Huom. 2. Multinominaaliset regressioanalyysit on suoritettu erikseen lapsiin, äiteihin ja isiin liittyville tekijöille. ***p<0.001, **p<0.01, +p<0.10

Mitä vähemmän isä syyllisti lastaan, sitä todennäköisemmin lapsi kuului eksternaalisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään ensimmäisen kouluvuoden syyslukukaudella. Mitä lapsikeskeisempi isä oli, sitä todennäköisemmin lapsi kuului internaalisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään ensimmäisen luokan alussa.

Seuraavissa analyyseissä selitettävänä olivat neljännen mittauskerran ongelmakäyttäjyksen ryhmät ja selittävinä tekijöinä lapsen sukupuolen lisäksi edellisen mittauskerran koulutaidot ja ongelmakäyttäjyksen ryhmä. Mikään äitiin liittyvistä tekijöistä ei selittänyt lapsen ongelmakäyttäjyksen ryhmään kuulumista. Isään liittyvät tekijät selittivät sekamuotoista ongelmakäyttäjyksiä. Isän matala ammattikoulutus ($B=-1.29$, $W=5.11$, $OR=.28$, $p<0.05$), vähäinen masentuneisuus ($B=-2.02$, $W=4.20$, $OR=.13$, $p<0.05$) sekä vähäinen syyllistävän kasvatustyylin käyttö ($B=-1.57$, $W=5.69$, $OR=.21$, $p<0.05$) ennustivat lapsen kuulumista sekamuotoiseen ongelmakäyttäjyksen ryhmään: mitä matalampi ammatillinen koulutus isällä oli, mitä vähemmän isä oli masentunut ja mitä vähemmän isä käytti syyllistävästä kasvatusta, sitä todennäköisemmin lapsi kuului sekamuotoisen ongelmakäyttäjyksen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttäjyksen ryhmään ensimmäisen kouluvuoden lopussa. Lapsen liittyvät tulokset on esitetty taulukossa 5.

TAULUKKO 5. Ongelmakäyttäjyksen ryhmiin kuulumista ennustavat tekijät multinominaalisen regressioanalyysin mukaan ensimmäisen luokan keväällä (4. mittauskerta).

Ennustajat	Eksternaalinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			Internaalinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			Sekamuotoinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			-2 Log likelihood of a reduced model
	B	Wald	OR	B	Wald	OR	B	Wald	OR	
<u>Lapsen</u>										
Lukutaito	-.09	8.28**	.92	.02	.21	1.02	.09	1.34	1.10	289.64***
Kirjoitustaito	.20	6.05*	1.22	-.16	1.59	.86	-.35	3.03 ⁺	.71	271.56**
Laskutaito	-.02	.30	.98	-.05	.76	.95	.01	.02	1.01	258.08**
Sukupuoli	.20	.24	1.22	1.02	1.68	2.78	2.12	2.62 ⁺	8.34	261.59
Eksternaalinen ryhmä	2.44	25.96***	11.47	2.12	5.90*	8.34	2.65	5.36*	14.15	299.20***
Internaalinen ryhmä	1.31	4.14*	3.70	1.75	3.18 ⁺	5.76	-16.71	-	5.53 ⁻⁰⁸	
Sekamuotoinen ryhmä	.71	.30	2.03	2.82	3.39 ⁺	16.71	5.15	6.18*	172.32	
Pseudo R ²										.29

Huom. B= logistinen regressiokerroin; OR=odds ratio.

*** $p<0.001$, ** $p<0.01$, * $p<0.05$, ⁺ $p<0.10$

Lapseen liittyvät tulokset osoittivat, että aiempi ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuulumisen sekä lapsen aiemmat luku- ja kirjoitustaito selittivät parhaiten ongelmakäyttäytymisen ryhmiin kuulumista ensimmäisen kouluvuoden lopussa. Mitä heikompia lapsen luku- ja kirjoitustaito olivat ensimmäisen luokan syksyllä, sitä todennäköisemmin lapsi kuului eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään ensimmäisen kouluvuoden keväällä. Sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuulumista selittivät suuntaa-antavasti miessukupuoli ja heikko kirjoitustaito ensimmäisen luokan syyslukukaudella.

Viimeisissä analyyseissä selitettävänä oli viidennen mittauskerran ongelmakäyttäytyminen ja selittävinä tekijöinä lasten edellisen mittauskerran koulutaidot ja ongelmakäyttäytymisen ryhmä, sukupuoli sekä vanhempiin liittyvät tekijät. Tulokset on esitetty taulukossa 6. Tulokset osoittivat, että viidennellä mittauskerralla ongelmakäyttäytymisen ryhmiin kuulumista selittivät jälleen parhaiten aikaisempi ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuulumisen, mutta verrattuna aiempiin mittauskertoihin tällä kerralla internaalisen ongelmakäyttäytymisen merkitys muiden ongelmakäyttäytymisen muotojen selittäjänä oli lisääntynyt. Lapsen kuulumisen internaaliseen ryhmään ensimmäisen luokan keväällä lisäsi todennäköisyyttä kuulua toisen luokan syyslukukaudella joko eksternaalisen tai sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmään internaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmän lisäksi.

Perheeseen liittyvistä tekijöistä parhaiten lasten ongelmakäyttäytymistä selittivät äidin kokema stressi vanhemmuudesta ja äidin affektiivisuus lastansa kohtaan sekä isän kurittava kasvatustyyli. Mitä stressaantuneempi äiti oli vanhemmuudesta ja mitä lapsikeskeisempi hän oli, sitä todennäköisemmin lapsi kuului eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään. Myös äidin matala ammatillinen koulutus selitti suuntaa-antavasti lapsen eksternaaliseen ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuulumista. Äitien lapsikeskeisyydellä oli positiivista yhteyttä myös sekamuotoiseen ongelmakäyttäytymiseen; mitä lapsikeskeisempää äidin suhtautuminen oli, sitä todennäköisemmin lapsi kuului sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään.

Isään liittyvistä tekijöistä kurittava kasvatustyyli selitti vakavinta ongelmakäyttäytymisen muotoa eli sekamuotoista ongelmakäyttäytymistä viidennellä mittauskerralla. Myös syyllistävä kasvatustyyli ennusti lapsen sekamuotoista ongelmakäyttäytymistä. Mitä enemmän isä kannatti kurittavia ja syyllistäviä kasvatuskäytäntöjä, sitä todennäköisemmin lapsi kuului

TAULUKKO 6. Ongelmakäyttötymisen ryhmään kuulumista ennustavat tekijät multinominaalisen regressioanalyysin mukaan toisen luokan syksyllä (5. mittaus).

Ennustajat	Eksternaalinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			Internaalinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			Sekamuotoinen ongelmakäytös vs. ei-ongelmakäytöstä			-2 Log likelihood of a reduced model
	B	Wald	OR	B	Wald	OR	B	Wald	OR	
Lukutaito	-.08	1.43	.92	-.07	1.50	.93	.03	.24	1.03	417.28
Kirjoitustaito	.16	1.62	1.17	.16	2.30	1.17	-.02	.04	.98	417.86
Laskutaito	-.04	.69	.96	-.57	1.71	.95	-.07	3.23 ⁺	.93	417.05
Sukupuoli	-.51	.92	.60	.52	1.42	1.68	-.50	1.09	.61	418.96
Eksternaalinen ryhmä	1.00	2.04	2.72	1.64	9.06 ^{**}	5.17	2.96	29.19 ^{***}	19.34	471.22 ^{***}
Internaalinen ryhmä	19.42	266.62 ^{***}	2.73 ⁺⁰⁸	20.36	-	6.93 ⁺⁰⁸	21.28	719.90 ^{***}	1.75 ⁺⁰⁹	
Sekamuotoinen ryhmä	.10	-	1.10	20.57	-	8.56 ⁺⁰⁸	22.71	345.75 ^{***}	7.29 ⁺⁰⁹	
Pseudo R ²										.33
<u>Äidin</u>										
Ammattikoulutus	-.65	3.48 ⁺	.53	-.16	.35	.86	-.18	.40	.83	346.71
Masentuneisuus	-.04	.01	.96	-.35	.54	.71	.73	2.07	2.07	347.23
Stressi vanhemmuudesta	1.81	9.81 ^{**}	6.11	.55	1.55	1.73	.30	.36	1.35	354.43 ^{**}
Syylästävä kasvatus	-.50	.99	.61	-.18	.27	.83	.07	.03	1.07	344.54
Lapsikeskeinen kasvatus	2.88	9.83 ^{**}	1.04	2.16	2.83	3.61	1.68	5.06 [*]	5.38	356.00 ^{**}
Kuri	.18	.09	1.20	.73	2.26	2.07	.28	.29	1.33	345.50
Pseudo R ²										.39
<u>Isän</u>										
Ammattikoulutus	-.45	1.21	.64	-.01	.00	1.00	.47	2.27	1.60	309.52
Masentuneisuus	.81	1.86	2.24	.56	1.58	1.76	.75	1.93	2.11	308.35
Stressi vanhemmuudesta	-.20	.15	.82	-.15	.13	.86	-.31	.39	.74	305.15
Syylästävä kasvatus	.67	1.95	1.96	.24	.45	1.27	.72	2.76 ⁺	2.06	308.70
Lapsikeskeinen kasvatus	.13	.03	1.14	.29	.24	1.34	-.61	.62	.54	305.91
Kuri	.69	1.18	1.99	.06	.02	1.07	-1.53	6.96 ^{**}	.22	316.13 ^{**}
Pseudo R ²										.35

Huom.1. B=logistinen regressiokerroin; OR=odds ratio. Huom.2. Multinominaaliset regressioanalyysit suoritettu erikseen lapsen, äitiin ja isään liittyville tekijöille. ***p<0.001, **p<0.01, *p<0.05, +p<0.10

sekamuotoisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttämisen ryhmään toisen luokan syksyllä.

Viidennellä mittauksella tarkasteltiin myös senhetkisten koulutaitojen selityskykyä, koska oletettiin, että lasten koulutaidoissa voi tapahtua nopeaa edistymistä ensimmäiseltä luokalta toiselle luokalle siirryttäessä. Selitysasteeksi saatiin tuolloin 36%:a. Eksternaaliseen ryhmään kuulumista selittivät tällöin lapsen lukutaito ($B=-0.15$, $W=3.52$, $OR=1.01$, $p<0.10$) ja aikaisempi internaaliseen ryhmään kuuluminen ($B=18.9$, $W=191.28$, $OR=1.67^{+08}$, $p<0.001$). Mitä huonompi lapsen senhetkinen lukutaito oli, sitä todennäköisemmin hän kuului eksternaaliseen ongelmakäyttämisen ryhmään verrattuna ei-ongelmakäyttämisen ryhmään.

Internaaliseen ongelmakäyttämisen ryhmään kuulumista sen sijaan selittivät lapsen naissukupuoli ($B=0.71$, $W=2.81$, $OR=2.03$, $p<0.10$) ja aikaisempi eksternaaliseen ryhmään kuuluminen ($B=1.64$, $W=9.32$, $OR=5.14$, $p<0.05$). Internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuuluminen oli siten toisluokkalaisille tytöille todennäköisempää kuin pojille verrattaessa ei-ongelmakäyttämisen ryhmään kuulumiseen. Sekamuotoisen ongelmakäyttämisen ryhmään kuulumista selittivät lapsen senhetkinen laskutaito ($B=-0.08$, $W=4.96$, $OR=0.92$, $p<0.05$) sekä aikaisempi eksternaaliseen ($B=2.98$, $W=28.68$, $OR=19.65$, $p<0.001$), internaaliseen ($B=21.62$, $W=658.50$, $OR=2.44^{+09}$, $p<0.001$) tai sekamuotoiseen ($B=22.61$, $W=336.05$, $OR=6.61^{+09}$, $p<0.001$) ongelmakäyttämisen ryhmään kuuluminen. Mitä heikompi laskutaito lapsella oli, sitä todennäköisemmin hän kuului toisella luokalla sekamuotoiseen ongelmakäyttämisen ryhmään kuin ei-ongelmakäyttämisen ryhmään.

5 POHDINTA

Lasten ongelmakäyttäytymisen kehityspolkujen tarkastelua

Käyttäytymisongelmien on todettu olevan oppimisvaikeuksien ohella yksi yleisimmistä häiriöistä kouluikäisillä lapsilla (Costello 1989a, 1989b). Ongelmakäyttäytymisellä on havaittu olevan jatkuvuutta niin varhaislapsuudesta kouluikään (Campbell 1994; Denham ym. 2000) kuin kouluiästä nuoruuteen (Barkley ym. 2000; McGee 1992). Pitkittäistutkimusten vähäisyys on kuitenkin rajoittanut lasten ongelmakäyttäytymisen kehityksen seuraamista ja niihin altistavien tekijöiden tutkimista (McMahon, 1994; Verhulst ym., 1993). Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia lasten ongelmakäyttäytymisen kehityspolkuja esikoulusta toiselle koululuokalle. Lisäksi pyrittiin selvittämään ongelmakäyttäytymisen taustalla olevia lapseen itseensä ja hänen perheeseensä liittyviä tekijöitä.

Lasten ongelmakäyttäytymisestä tunnistettiin klusterianalyysin avulla eksternaalisen, internaalisen ja sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen sekä ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmät. Eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmää luonnehti ulospäinsuuntautuva ongelmakäyttäytyminen, internaalista ongelmakäyttäytymistä puolestaan sisäänpäinsuuntautuvat ongelmakäyttäytymisen muodot. Sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmää luonnehtivat sekä eksternaalisen että internaalisen ongelmakäyttäytymisen muodot. Ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmää luonnehti ongelmakäyttäytymisen muotojen puuttuminen muihin ryhmiin verrattuna. Ryhmät olivat yhdenmukaisia aikaisempia ongelmakäyttäytymisen luokittelujen kanssa (mm. Rapport, 2001; Hinsaw, 1992a).

Tutkimuksen kaksi ensimmäistä tavoitetta oli tutkia minkälaisia kehityspolkuja lasten ongelmakäyttäytymisessä on havaittavissa ja kuinka pysyvää ongelmakäyttäytyminen on varhaisessa koulunaloitusvaiheessa. Tulokset ongelmakäyttäytymisen kehityspoluista osoittivat, että varsinaisten ongelmakäyttäytymisen ryhmien kesken tapahtui siirtymiä, kun taas siirtyminen näistä ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään oli epätodennäköistä. Vastaavasti ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmästä oli epätodennäköistä siirtyä varsinaisiin ongelmakäyttäytymisen ryhmiin. Ongelmakäyttäytymisen kehittyminen näyttää siten olevan dynaaminen prosessi, jossa tapahtuu jatkuvia muutoksia. Tämä tukee Verhulstin ja van der

Enden (1992) tutkimusta, jossa he kuvasivat ongelmakäyttäytymistä eritasoisten muutosten tilana.

Ongelmakäyttäytymisen kehityspolkujen lähempi tarkastelu osoitti, että eksternaalinen ongelmakäyttäytyminen oli yleisin ongelmakäyttäytymisen muoto lasten esikouluvuoden ja ensimmäisen kouluvuoden aikana. Tuona aikana eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmässä havaittiin pysyvyyttä. Tutkimuksen edetessä eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmän koko pieneni. Eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmästä siirryttiin internaalisen ja sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmiin, sitä vastoin siirtyminen ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään oli epätodennäköistä. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu eksternaalinen ongelmakäyttäytymisen olevan melko pysyvää, mutta samalla sen on todettu myös edistävän internaalisen ongelmakäyttäytymisen kehittymistä niin tytöillä kuin pojillakin (Fisher ym. 1984; Hinsaw ym. 1993). Tässä tutkimuksessa internaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmä muodostuikin toiselle koululuokalle siirryttäessä sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmän ohella eksternaalista ongelmakäyttäytymistä suuremmaksi ryhmäksi.

Sekamuotoisessa ongelmakäyttäytymisen ryhmässä pysyvyys oli varsin todennäköistä läpi tutkimuksen. Sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmän koko kasvoi moninkertaiseksi ensimmäiseltä luokalta toiselle luokalle siirryttäessä. Sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen yleistymisen toisella koululuokalla tukee aikaisempia tutkimustuloksia (mm. Rose ym. 1989; Verhulst & van der Ende, 1993), joiden mukaan lasten internaalisilla ja eksternaalisilla käyttäytymisongelmilla on taipumusta esiintyä yhdessä.

Yksi selitys sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen lisääntymiselle toisella koululuokalla saattaisi olla se, että eksternaalisista tai internaalisista käyttäytymisongelmista kärsineet lapset ovat omaksuneet koulukulttuuriin soveltuvan ongelmakäyttäytymisen, jossa he soveltavat eri ongelmakäyttäytymisen muotoja eri tilanteissa. Esimerkiksi aiemmin internaalisesti reagoineet lapset ovat voineet tulla esikoulun myötä rohkeimmiksi ilmaisemaan itseään myös ulospäin ja saamaan siten enemmän lohdutusta ja huomiota tilanteeseensa muilta ihmisiltä sekamuotoisella käyttäytymisellään kuin internaalisella käytöksellään. Toisaalta lapsen internaalisten ongelmien vaikeutuessa hänen käyttäytymisensä saattaa liittyä myös eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen muotoja. Sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmän lasten tutkiminen ja mahdolliset interventiot jatkossa

voisivat olla hyödyllisiä, koska sekä eksternaalisista että internaalisista käytöshäiriöistä kärsivien lasten on todettu olevan alttiita negatiivisille elämäntapahtumille (Hinsaw, Lahey & Hart, 1993). Sekamuotoisen ongelmakäyttämisen lisääntyminen toisella koululuokalla voi tosin viitata myös siihen, että toisluokkalaiset lapset kykenevät arviomaan omaa käyttämistään monipuolisemmin kuin aikaisemmin ja tunnistavat itsessään useampia ongelmakäyttämisen muotoja.

Lasten siirtyminen toiselle koululuokalle osoittautui käännekohdaksi myös internaalisen ongelmakäyttämisen yleisyydessä; internaalisen ongelmakäyttämisen ryhmästä muodostui tuolloin uusi, tyttövaltainen ryhmänsä. Internaalisen ongelmakäyttämisen kehityspolussa ei ollut havaittavissa yhtä selkeää jatkuvuutta kuin eksternaalisessa tai sekamuotoisessa ongelmakäyttämisisessä. Onkin mahdollista, että internaaliset ongelmat alkavat kehittyä tytöillä toisella koululuokalla, jolloin heille alkaa muodostua käsitys omista taidoistaan oppijoina. Internaalisen ongelmakäyttämisen korostuminen toisella koululuokalla saattaa myös liittyä siihen, että itsearviointilla tavoitettiin tutkittava ilmiö. Weiss, Jackson ja Süsler (1997) ovatkin kiinnittäneet huomiota siihen, että eksternaalisen ongelmakäyttämisen havainnointi on saattanut peittää alleen lasten sisänpäinsuuntautuneet käyttämisiongelmat aikaisemmissa tutkimuksissa. Myös eksternaalisen ongelmakäyttämisen ryhmä muotoutui toisena kouluvuotena uudelleen, eikä siihen johtanut tyypillisiä kehityspolkuja edellisen mittauskerran ongelmakäyttämisen ryhmistä. Toinen koululuokka voikin olla merkittävää aikaa ongelmakäyttämisen kehityksessä.

Lasten ongelmakäyttämisisessä ja vastaavasti käytösongelmien puuttumisessa havaittiin pysyvyyttä esikouluiästä toisluokkalaisiksi. Tämä tulos tuki aikaisempia tutkimuksia ongelmakäyttämisen pysyvyydestä (Heller ym. 1996; Schwartz ym.1999; Smart ym.1996; Verhulst & van der Ende 1992). Ongelmakäyttämisen jatkuvuus oli melko todennäköistä, vaikkakin sen ilmenemismuoto saattoi muuttua tutkimuksen kuluessa, esimerkiksi eksternaalisen ongelmakäyttämisen ryhmästä kehityspolut suuntautuivat internaaliseen ryhmään. Varsinaisista ongelmakäyttämisen ryhmistä sekamuotoisessa ryhmässä pysyminen oli ilmeisintä läpi tutkimuksen. Myös lasten tekemät arviot ongelmakäyttämisen puuttumisesta olivat melko pysyviä yli ajan. Valtaosa tutkimukseen osallistuneista lapsista ei raportoinut lainkaan ongelmakäyttämisisestä tutkimuksen kuluessa; ei-ongelmakäyttämisen ryhmässä pysyvyys olikin todennäköisintä. Tämä oli

myönteinen tulos, koska tutkimus toteutettiin tavallisissa yleisopetusryhmissä ja lapset edustivat tutkimuspaikkakunnilla koko ikäkohorttia.

Tutkimuksen tarkoituksena oli myös tutkia ongelmakäyttäytymisen kehityksen eroja tyttöjen ja poikien välillä. Tulokset osoittivat, että vasta toisella koululuokalla sukupuolten välillä oli havaittavissa eroavuutta ongelmakäyttäytymisessä. Toisella luokalla internaalinen ongelmakäyttäytyminen oli tytöillä yleisempää kuin pojilla. Tulos oli samansuuntainen Sansonin ym. (1996) tutkimuksen kanssa, jossa havaittiin tyttöjen ongelmakäyttäytymisen painottuvan sisäänpäinsuuntautuneisiin muotoihin ja poikien ulospäinsuuntautuneisiin muotoihin. Sekamuotoinen ongelmakäyttäytyminen oli toisella koululuokalla yhtä yleistä sekä tytöillä että pojilla, kuten myös Kumpulainen ym. (1994) ovat raportoineet. Tutkimuksen kuluessa ei havaittu myöskään sukupuolisidonnaisia eroja eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen pysyvyydessä. Tämä tulos tuki Fischerin ym. (1984) tutkimusta, mutta oli ristiriidassa Keenanin ja Shawin (1997) tutkimuksen kanssa, jonka mukaan miessukupuoli olisi riskitekijä ongelmakäyttäytymisen kehittymiselle. Sukupuolten väliset erot ongelmakäyttäytymisessä saattavatkin alkaa kehittyä juuri koulunkäynnin alkuvuosina tyttöjen ja poikien erilaisen sosiaalisen ja kognitiivisen kehityksen seurauksena (Keenan & Shaw, 1997; McFadyen-Ketchum ym., 1996).

Ongelmakäyttäytymisen kehitystä arvioitaessa on muistettava ongelmakäyttäytymisen moninaisuus; tutkimuksen kuluessa lasten ongelmakäyttäytymisen kehityspoluissa tapahtui myös epätyypillisiä siirtymiä ja polkujen suunnanmuutoksia; ongelmakäyttäytymisen ryhmistä siirtyi lapsia myös ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään ja vastaavasti ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmästä ongelmakäyttäytymisen ryhmiin. Ongelmakäyttäytymisessä tapahtuukin jatkuvia muutoksia yli ajan, eikä se ole staattinen tila (Verhulst & van der Ende, 1992). Kuten Gagnon ym. (1995) ovat todenneet, ongelmakäyttäytymisen kehityspolut vaihtelevat yksilöllisesti riippuen lapseen ja hänen perheeseensä liittyvistä tekijöistä.

Myös ongelmakäyttäytymistä ennustettaessa korostuivat ongelmakäyttäytymisen jatkuvuus ja lapsen aikaisemmat arviot ongelmakäyttäytymisestään. Esikouluvuoden lopusta toiselle koululuokalle saakka lasten ongelmakäyttäytymistä ennusti parhaiten lapsen aikaisempi kuuluminen johonkin ongelmakäyttäytymisen ryhmistä. Tämä tulos oli yhden-suuntainen ongelmakäyttäytymisen kehityspolkujen kanssa ja osoitti samalla ongelmakäyttäytymisen jatkuvuutta yli ajan. Tulos tuki myös Hellerin ym. (1996) tutkimusta, jossa

eksternaalista ongelmakäyttäytymistä ensimmäisellä koululuokalla ennusti aikaisemmin esikoulussa ilmenneet eksternaaliset ongelmat.

Kun ongelmakäyttäytymisen kehityspolkuja tarkastellaan kokonaisuutena, voidaan havaita, että ensimmäisen kouluvuoden aikana lasten ongelmakäyttäytyminen oli vähäisempää kuin esikouluvuonna tai toiselle luokalle siirtymisen jälkeen. Koulun aloitusvaihe, uusi opettaja ja kouluympäristö voivat tulla lapsen ongelmakäyttäytymisen kehityksen kannalta merkittäviksi tekijöiksi.

Lasten ongelmakäyttäytymisen taustalla olevia tekijöitä

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös niitä tekijöitä, jotka ovat yhteydessä lasten ongelmakäyttäytymiseen yhteydessä olevia tekijöitä esikouluvuodesta toiseen kouluvuoteen. Lapsen itseensä liittyviä tekijöitä tässä tutkimuksessa olivat lapsen koulutaidot sekä lapsen sukupuoli. Lapsen perheeseen liittyviä tekijöitä olivat vanhempien koulutus, masentuneisuus, myönteisten tunteiden osoittaminen lapselle sekä lasta syyllistävä ja kurittava kasvatustyyli. Näiden vaikutusta ongelmakäyttäytymiseen tutkittiin, kun lapsen aiempi ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuuluminen oli kontrolloitu.

Tulokset osoittivat, että lapsen koulutaidot olivat yhteydessä ongelmakäyttäytymisen kehittymiseen. Lapsen itseensä liittyvistä tekijöistä luku-, kirjoitus- ja laskutaito olivat yhteydessä sekamuotoiseen ongelmakäyttäytymiseen lähtötilanteessa eli esikouluvuoden alussa: sekamuotoiseen ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuuluneilla lapsilla oli alunperin heikommat koulutaidot kuin ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmän lapsilla. Tämä saattaisi viitata siihen, että useat käytösongelmat olisivat vaikeuttaneet näiden lasten kouluvalmiuksien kehittymistä jo ennen esikoulun alkua. Toisaalta esikoulunkäynnin asettamat vaatimukset saattaisivat johtaa sekamuotoiseen ongelmakäyttäytymisen ryhmän lapsia turvautumaan ongelmakäyttäytymiseen helpommin kuin ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmän lapsia. Roeser ym. (1998) ovatkin esittäneet oletuksia akateemisten ja emotionaalisten vaikeuksien keskinäisen vuorovaikutuksesta sekä mahdollisista yhteisistä taustatekijät, jotka altistavat molempiin ongelmiin. Esikouluvuoden lopussa lapsen koulutaidot eivät ennustaneet ongelmakäyttäytymistä verrattuna ei-ongelmakäyttäytymiseen.

Koulutaidot ennustivat lapsen ongelmakäyttäytymistä ensimmäisen ja toisen koululuokan aikana. Ensimmäisen luokan alun heikko taso luku- ja kirjoitustaidon perusteissa ennakoivat eksternaaliseen ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuulumista kouluvuoden lopulla. Toisen luokan alun heikko taitotaso lukemisessa ennakoi eksternaaliseen ryhmään kuulumista toisen lukuvuoden keväällä. Tulokset tukivat Sansonin ym. (1996) ja Smartin (1996) tutkimuksia, joissa havaittiin lukemisvaikeuksien yhteydessä esiintyvän eksternaalisia ongelmia. Luku- ja kirjoitustaidon heikkous saattaaakin johtaa koulussa siihen, että lapsi esimerkiksi purkaa oppimisen pulmiaan tai peittää lukutaidon puutettaan ulospäinsuuntautuvalla käytöksellään. Taustalla voi olla myös jokin yhteinen tekijä kuten tarkkaavuuden ongelma, joka hankaloittaa lukutaidon kehittymistä ja toisaalta saa aikaan eksternaalista ongelmakäyttäytymistä. Esimerkiksi Willcutt ja Pennington (2000) ovat todenneet aggressiivisuuden ja lukemisvaikeuksien yhteyden johtuvan tarkkaavuuden ongelmista.

Ensimmäisen luokan kevätlukukaudella heikko taitotaso kirjoitustaidon suhteen ennakoi sekamuotoiseen ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuulumista toisen kouluvuoden alkaessa. Jos sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmä olisi ollut kooltaan suurempi, olisivat myös muiden koulutaitojen tasoerot saattaneet tulla tilastollisesti merkitseviksi ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmään verrattuna. Toiselle koululuokalle tultaessa lasten matemaattisten taitojen erot alkoivat tulla esiin; sekamuotoiseen ongelmakäyttäytymisen ryhmään kuuluneiden lasten laskutaito oli ollut heikompi ensimmäisen luokan keväällä kuin ei-ongelmakäyttäytymisen ryhmän lapsilla. Sekamuotoista ongelmakäyttäytymistä selitti lapsen senhetkisen laskutaidon heikkous vielä paremmin kuin aikaisempi laskutaito. Aikaisemmissa tutkimuksissa (mm. Onatsu-Arviolampi & Nurmi, 2000) matemaattisia taitoja on pidetty keskeisinä lasten koulumenestystä ja heidän suoriutumistaan ennakoivina tekijöinä. Tässä mielessä sekamuotoiseen ongelmakäyttäytymiseen kuuluvien lasten ryhmään ja heidän koulutaitoihin tulisikin kiinnittää huomiota mahdollisten ongelmien kasautumisen ehkäisemiseksi.

Myös lapsen sukupuolen havaittiin olevan yhteydessä ongelmakäyttäytymisen kehitykseen. Ensimmäisellä koululuokalla miessukupuoli ennusti sekamuotoista ongelmakäyttäytymistä ja vastaavasti toisella luokalla naissukupuoli internaalista ongelmakäyttäytymistä. Tulokset olivat odotetun suuntaisia, vaikkakin sukupuolten väliset erot jäivät kokonaisuudessaan melko vähäisiksi. Aikaisemmissa tutkimuksissa pojat on nähty enemmän

eksternaalisesti käyttäytyviksi, kun taas tyttöjen oireilu oli internaalista ongelmakäyttäytymisen muodoista (Kumpulainen ym., 1994; Sanson ym., 1996). Tämän tutkimuksen perusteella voidaan arvella, että sukupuolten väliset erot ongelmakäyttäytymisessä ilmenevät ehkä vasta nuoruudessa selkeämmin.

Tulokset osoittivat myös lapsen perheeseen ja hänen vanhempiinsa liittyvillä tekijöillä olevan yhteyttä ongelmakäyttäytymiseen. Esikoulun alkaessa mitkään vanhempiin liittyvät tekijät eivät olleet yhteydessä lasten ongelmakäyttäytymiseen, mutta esikouluvuoden lopulta äiteihin ja isiin liittyvillä tekijöillä oli jo yhteyttä lasten ongelmakäyttäytymiseen. Eri mittauskerroilla äiteihin liittyvistä tekijöistä ongelmakäyttäytymistä ennustivat äidin kokema stressi vanhemmuudestaan, syyllistävä sekä lapsikeskeinen kasvatustyyli ja matala ammatillinen koulutus. Isiin liittyvistä tekijöistä lapsen ongelmakäyttäytymistä ennustivat lapsikeskeinen, lasta syyllistävä sekä kurittava kasvatustyyli, isän kokema stressi vanhemmuudesta, matala ammattikoulutus ja masentuneisuus.

Äidin kokema stressi vanhemmuudesta ennusti lasten eksternaalista ja internaalista ongelmakäyttäytymistä. Tuloksia arvioitaessa on huomioitava myös lapsen ongelmakäyttäytymisen mahdollinen vastavuoroinen yhteys äidin kokemaan stressiin. Lapsen ulospäinsuuntautuva ongelmakäyttäytyminen voi kuluttaa äidin voimavaroja vanhempana ja lisätä äidin kokemaa stressiä vanhemmuudestaan. Myös lapsen internaalisten ongelmien ymmärtäminen ja esimerkiksi masentuneen ja ahdistuneen lapsen tukeminen voi olla varsin stressaavaa äidille. Vastaavasti lapsi saattaa kääntyä ongelmiseen sisäänpäin havaitessaan äitinsä väsymyksen ja stressaantuneisuuden vanhemmuudestaan. Myös Hellerin tutkimuksessa (1996) äidin kokema stressi vanhemmuudesta ennusti lapsen eksternaalista käyttäytymistä.

Äidin syyllistävä kasvatustyyli ennusti lapsen sekamuotoista ja internaalista ongelmakäyttäytymistä. Syyllistävä kasvatustyyli voi johtaa siihen, lapsi joko pyrkii purkamaan pahaa oloaan sosiaalisesti suotavalla tavalla sekamuotoisesti, esimerkiksi projisoimalla ongelmiaan muihin lapsiin tai kokemalla syyllisyyttä ja kärsimällä internaalisista käyttäytymisongelmista. Denham ym. (2000) ovatkin todenneet vanhempien vihamielisten tunteiden ja käyttäytymisen edistävän lasten ongelmakäyttäytymisen jatkuvuutta.

Äidin lapsikeskeinen kasvatustyyli lisäsi tulosten mukaan lasten eksternaalista käyttäytymistä. Tämä saattaa johtua siitä, että lapsi tulkitsee äidin lapsikeskeisen kasvatustyylin eksternaalisen ongelmakäyttäytymisen hyväksymiseksi ja kokee saavansa siitä

palkkiota. Toisaalta lapsi voi etsiä ulospäinsuuntautuvalla käyttäytymisellään turvallisuuden tunnetta tuovia rajoja, joita äidin lapsikeskeisyys ei välttämättä takaa lapselle. Kolmanneksi on muistettava lapsen käyttäytymisen vaikutus vanhempiinsa; äiti voi pyrkiä lapsikeskeisyytään lisäämällä ehkäisemään lapsensa eksternaalisia käytöshäiriöitä. Lasten käyttäytyminen saattaaakin siten vaikuttaa vanhempien käyttäytymiseen monin tavoin. Tulos äidin lapsikeskeisyyden yhteydestä eksternaaliseen ongelmakäyttäytymiseen on ristiriidassa aiempien tutkimustulosten kanssa, joiden mukaan vanhempien hyväksyntä ja lämpö lapsiaan kohtaan oli negatiivisesti yhteydessä ongelmakäyttäytymiseen (mm. Denham ym., 2000; Messer & Gross, 1995; Olson ym., 2000).

Isään liittyvät tekijät osoittautuivat äitiin liittyviä tekijöitä merkittävimmiten lapsen ongelmakäyttäytymistä ja varsinkin sen vakavinta, sekamuotoista ongelmakäyttäytymistä ennustettaessa. Isän vähäinen lapsikeskeisyys kasvatuksessa ennusti lapsen eksternaalista ongelmakäyttäytymistä. Tämä saattaa viitata perheessä vallitsevaan tapaan esimerkiksi ratkaista ongelmia aggressiivisella käytöksellä, sen sijaan että niistä keskusteltaisiin tai että toisille perheenjäsenille osoitettaisiin empatiaa ja välittämistä. Cambellin ym. (1991) tutkimuksessa havaittiin myös lasten eksternaalisten ongelmien olevan yhteydessä vanhempien rankaisevuuteen. Isän runsas lapsikeskeisyys ennusti puolestaan sekamuotoista ongelmakäyttäytymistä. Tämä tulos saattaisi liittyä isän lempeyteen ja sallivuuteen sen sijaan, että hän rajoittaisi lapsensa ongelmakäyttäytymistä säännöillä. Toinen selitys voi olla se, että lapsen sekamuotoinen käytös on vaikuttanut isän käyttäytymiseen ja hän on lisännyt lapsikeskeisyytään. Lapsen internaalista käyttäytymistä ennusti myös isän lapsikeskeisyys; isä voi tietoisesti pyrkiä tukemaan internalisoivaan ongelmakäyttäytymiseen taipuvaista lasta rohkaisemalla ja huomioimalla.

Isän vähäinen kurin käyttö kasvatuksessa ennusti lapsen internaalisia ongelmia. Tähän isän kasvatustyyliin on voinut vaikuttaa isän havainnot lapsensa käyttäytymisestä, kuten lapsen taipumus käpertyä itseensä ongelmatilanteissa. Toisaalta internaalisesti oireilevaa lasta ei ole ehkä tarvinnutkaan kurittaa arkipäivän kasvatustilanteissa. Myös lapsen sekamuotoista ongelmakäyttäytymistä ennustivat isän lasta kurittavan kasvatustyylin vähäisyys sekä syyllistävä kasvatustyyli. Tällainen kasvatuskäytäntöjen yhtälö saattaa sisältää lapsen syyllistämistä, pelottelua ja ristikkäistä viestintää, jossa toisaalta isä ei rankaise lasta epäsopivasta käyttäytymisestä, mutta kuitenkin viestittää lapselle syytöksiä.

Lapselle tällaisesta kasvatuskäytännöstä voi seurata psyykkisiä ongelmia ja omien rajojen etsimistä, jotka ilmenevät sekä internaalisina että eksternaalisina ongelmina. Lamborn, Mounts, Steinberg ja Dornbush (1991) ovat todenneet sallivan, hemmottelevan tai laiminlyövän kasvatustyylin olevan yhteydessä lapsen ongelmakäyttäytymiseen. Tämän tutkimuksen tulokset isän runsaan lapsikeskeisyyden, vähäisen kurin ja vähäisen syyllistävän kasvatustyylin yhteydestä eksternaaliseen ja sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen kehitykseen tukevat Lambornin ym. (1991) tuloksia.

Isän vähäinen lasta syyllistävä kasvatustyyli ja hänen kokemansa stressi vanhemmuudestaan ennustivat lapsen eksternaalista ongelmakäyttäytymistä. Tässä saattaisi olla tiettyä kehämäisyyttä; vähäinen syyllistävä kasvatustyyli voi saada lapsen käyttäytymään kontrolloimattomasti, joka puolestaan voi lisätä isän kokemaa stressiä vanhemmuudestaan. Toisaalta taustalla voi olla esimerkiksi työelämään ja -uraan liittyvät paineet, jotka aiheuttavat isälle vanhemmuudesta stressiä ja syyllistävän kasvatuskäytännön vähäisyyttä lastenkasvatukseen käytettävän ajanpuutteen vuoksi.

Isän matala ammatillinen koulutus, vähäinen syyllistävä kasvatustyyli ja vähäinen masentuneisuus ennustivat lapsen sekamuotoista ongelmakäyttäytymistä. Näiden tekijöiden taustalla voi olla jälleen muita isän huomiota vieviä elämäntapahtumia, jotka saattavat lapselle aiheuttaa käyttäytyä sekamuotoisesti ja yrittää isänsä huomiota ongelmakäyttäytymisellään. Koulun ja kodin yhteistyö ja samansuuntaiset kasvatuspyrkimykset voivatkin näin olla varsin keskeisessä asemassa lapsen ongelmakäyttäytymisen ehkäisemisessä.

Vanhempiin liittyvät selittävät tekijät jäivät tässä tutkimuksessa odotettua vähäisemmiksi. Yksi syy tähän lienee otoskoon pienuus. Esimerkiksi useat isiin liittyvät tekijät tulivat tilastollisesti merkittäviksi, kun sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmän koko oli kasvanut viidennelle mittauskerralle. Perheeseen liittyvien tekijöiden ja lapsen ongelmakäyttäytymisen väliset yhteydet saattavat olla monimutkaisia ja sisältää mediaattorivaikutuksia, joita tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tarkasteltu. Lasten käyttäytyminen voi vaikuttaa vanhempien kasvatustyyliin, jotka ohjaavat vanhempien toimintaa lastensa kanssa. Tulokset osoittivat, että lasten ongelmakäyttäytymisen taustalla olevat tekijät muuttuvat lasten varttuessa ja yleensäkin eri tekijät isän ja äidin kasvatuskäytännöissä vaikuttavat lasten ongelmakäyttäytymisen kehitykseen.

Yhteenvedona perheeseen liittyvistä lasten ongelmakäyttäytymistä ennustavien tekijöiden tarkastelusta voidaan todeta, että ongelmakäyttäytymistä saattaisivat ehkäistä parhaiten johdonmukainen kasvatusturvallisten rajojen asettaminen lapselle ja riittävä kuri sekä vanhemmuuteen käytettävien voimavarojen riittävyys. Lasten ongelmakäyttäytymiseen näyttäisi olevan yhteydessä erityisesti isän osallistuminen lastenkasvatukseen takaamalla lapselle turvalliset rajat ja riittävän kurin arjessa. Näihin olisi myös perhettä tukevien ammattiauttajien kiinnitettävä huomiota. Perhe muodostaa lapselle kasvu ympäristön, jossa monet tekijät ovat eri tavoin yhteydessä toisiinsa. Denham ym. (2000) havaitsivat kahden ja neljän vuoden seuranta tutkimuksissaan, että vanhempien turvallinen läheisyys ja selkeiden rajojen antaminen lapselle ehkäisivät lapsen eksternaalisia ongelmia. Kuten Greenberg ym. (1993) ovat todenneet, ongelmakäyttäytymisen kehitys tapahtuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, johon vaikuttavat niin vanhempien, lapsen kuin lähiympäristönkin ominaisuudet.

Tutkimuksen rajoitukset

Arvioitaessa tutkimuksen tulosten yleistettävyyttä on huomioitava muutamia rajoituksia. Ensinnäkin ongelmakäyttäytymisen ryhmät olivat kooltaan erilaisia, esimerkiksi tutkimuksen keskivaiheilla sekamuotoisen ongelmakäyttäytymisen ryhmä oli varsin pieni. Myös otoskoko kokonaisuudessaan oli melko pieni. Tästä johtuen yhteydet ongelmakäyttäytymisen ja sitä ennustavien tekijöiden välillä saattoivat jäädä usein vain tilastollisen suunta-antavuuden tasolle. Suurempi otos olisi voinut myös tuoda esiin paremmin sukupuoleen liittyviä ongelmakäyttäytymisen kehitystä.

Toiseksi pitkittäistutkimus ajoittui melko lyhyelle aikavälille, vain kahdeksi vuodeksi. Merkittävämpiä ja yhä kiinnostavampia tuloksia ongelmakäyttäytymisen kehityksestä voitaisiin saada, jos lasten seuranta jatkettaisiin murrosikäisiksi saakka. Lasten ongelmakäyttäytymisen itsearvioinnit aineiston keruumenetelmänä toivat omat rajoituksensa. Lasten on voinut olla vaikea valita dikotomisista vastausvaihtoehdoista kumpi vaihtoehdoista kuvaisi paremmin heidän tyypillistä käyttäytymistään. Myös tilannesidonnaiset tekijät, kuten koulupäivän aikaiset tapahtumat, ovat voineet ohjata lasten vastauksia. Tutkimustilanteessa lapset ovat voineet pyrkiä vastaamaan sosiaalisesti suotavalla tavalla. Ongelmakäyttäytymi-

sen itsearvioinnin tukena olisikin hyödyllistä käyttää opettajien ja vanhempien tekemiä arviointeja lasten ongelmakäyttäytymisen esiintymisestä koti- ja kouluympäristössä tai lasten observointia esimerkiksi koulupäivisin välitunneilla sekä lasten tekemiä toveriarviointeja ongelmakäyttäytymisestä.

Tutkimuksessa käytetyn ongelmakäyttäytymisen mittarin luotettavuutta kyseenalaistavat melko matalat summamuuttujien reliabiliteetit eri mittauskerroilla. Koska tutkimuksessa käytetyt summamuuttujat perustuivat pitkälti kansainvälisten mittareiden teorioihin (Goodman ym. 1998; Joshi 1989), kulttuuriset kontekstitekijät voivat vaikuttaa suomalaisten lasten tapaan arvioida käyttäytymistään.

Tämän tutkimuksen etuna oli se, että lasten tekemien itsearviointien kautta päästiin tutkimaan harvemmin tutkittuja internaalisia ongelmakäyttäytymisen muotoja. Internaalisen ongelmakäyttäytymisen korostuminen toisena kouluvuonna saattaa liittyä siihen, että tutkimuksessa tavoitettiin tutkittava ilmiö. Myös tutkimuksen pitkittäisasetelma sekä ongelmakäyttäytymisen mittaaminen eri mittauskerroilla samalla itsearvioinnilla lisäsivät tutkimuksen luotettavuutta. Ongelmakäyttäytymisen lisäksi lasten taitoja ja toimintastrategioita kartoitettiin monipuolisesti, joten tutkimukseen osallistuneiden lasten kehityksestä saatiin monipuolista tietoa. Tulosten yleistettävyyttä lisää myös se, että tutkimuksessa oli mukana lähes yhtä paljon tyttöjä ja poikia ja mukana oli kahden kunnan koko tietty ikäluokka. Myös suurimmalta osalta lasten vanhemmilta saatiin tietoa heidän kasvatuskäytännöistään.

Jatkotutkimuksissa olisikin hyödyllistä seurata lasten ongelmakäyttäytymistä pidemmällä aikavälillä. Olisi mielenkiintoista seurata tässä tutkimuksessa mukana olleiden lasten ongelmakäyttäytymisen kehitystä eri ryhmissä läpi kouluvuosien. Esimerkiksi toisella luokalla muodostuneen tyttövaltaisen internaalisen ongelmakäyttäytymisen ryhmän tutkiminen voisi lisätä tietoa internaalisten ongelmien kehityksestä ja esiintymisestä. Myös ongelmakäyttäytymisen itsearviointimittareiden kehittäminen eri-ikäisille lapsille olisi tarpeellista jatkotutkimuksissa.

LÄHTEET

- American Psychiatric Association. (1994). Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 4th edition. Washington, DC: Author.
- Aunola, K. & Nurmi, J.-E. (2002). The role of parenting styles in children's mathematical performance: a longitudinal study. *Arvioitavaksi lähetetty käsikirjoitus*.
- Barkley, R.A., Fischer, M., Edelbrock, C.S. & Smallish, L. (1990). The adolescent outcome of hyperactive child diagnosed by research criteria: I. An 8-year prospective follow-up study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 29(4), 546–557.
- Beck, A.T., Rush, A.J., Shaw, B.F. & Emery, G. (1979). Cognitive Therapy of depression. Chichester: Wiley.
- Bergman, L.R. & El-Khoury, B.M. (1999). Studying Individual Patterns of development using I-States as Objects Analysis (ISOA). *Biometrical Journal*, 41(6), 753–770.
- Campbell, S.B. (1994). Hard-to-manage preschool boys: Externalizing behavior, social competence, and family context at two-year followup. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 22(2), 147–166.
- Campbell, S.B., Ewing, L., Breaux, A.M. & Szumowski, E.K. (1986). Parent-referred problem three-year-olds: Follow-up at school entry. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 27(4), 473–488.
- Campbell, S.B., March, C.L. Pierce, E.W., Ewing, J.L. & Szumowski, E.K. (1991). Hard-to-manage preschool boys: Family context and the stability of externalizing behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 19(3), 301–318.
- Cook, E.T., Greenberg, M.T. & Kusche, C.A. (1994). The relations between emotional understanging, intellectual functioning, and disruptive behavior problems in elementary-school-aged children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 22(2), 205–219.
- Costello, E.J. (1989a). Child psychiatric disorders and their correlates: A primary care pediatric sample. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 28(6), 851–855.

- Costello, E.J. (1989b). Developments in child psychiatric epidemiology. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 28(6), 836–841.
- Denham, S.A., Workman, E., Cole, P.M., Weissbrod, C., Kendziora, K.T. & Zahn-Waxler, C. (2000). Prediction of externalizing behavior problems from early to middle childhood: The role parental socialization and emotion expression. *Development and Psychopathology*, 12(1) 23–45.
- Edelbrock, C.S., Costello, A.J., Dulcan, M.K. & Conover, N.C. (1985). Age differences in the reliability of the psychiatric interview of the child. *Child development*, 56(1), 265–275.
- Fischer, M., Rolf, J.E., Hasazi, J.E. & Cummings L. (1984). Follow-up of a preschool epidemiological sample: Cross-age continuities and predictors of later adjustment with internalizing and externalizing dimensions of behavior. *Child development*, 55(1), 137–150.
- Gagnon, C., Craig, W.M., Tremblay, R.E., Zhou, R.M. & Vitaro, F. (1995). Kindergarten predictors of boys' stable behavior problems at the end of elementary school. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 23(6), 751–766.
- Gerris, J.R., Vermulst, A., van Boxtel, D., Janssens, J., van Zutphen, R. & Felling, a. (1993). Parenting in Dutch families. Nijmegen: Institute of Family Studies, University of Nijmegen.
- Gjone, H. & Stevenson, J. (1997). The association between internalizing and externalizing behavior in childhood and early adolescence: Genetics or environmental common influences? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25(4), 277–286.
- Goodman, R., Meltzer, H. & Bailey, V. (1998). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A pilot study on the validity of self-report version. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 7, 125–130.
- Greenberg, M. T., Speltz, M. & DeKlyen, M. (1993). The role of attachment in the early development of disruptive behavior problems. *Development and Psychopathology*, 5(1/2), 191–213.
- Harrington, R., Fudge, H., Rutter, M., Pickles, A. & Hill, J. (1991). Adult outcomes of childhood and adolescent depression: II. Links with antisocial disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 30(3), 434–439.

- Heller, T.R., Baker, B.L., Henker B. & Hinsaw, S.P. (1996). Externalizing behavior and cognitive functioning from preschool to first grade: Stability and predictors. *Journal of Clinical Child Psychology*, 25(4), 376–387.
- Hinsaw, S.P. (1992a). Academic underachievement, attention deficits, and aggression: Comorbidity and implications for intervention. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60(6), 893–903.
- Hinsaw, S.P. (1992b). Externalizing behavior problems and academic underachievement in childhood and adolescence: Causal relationships and underlying mechanisms. *Psychological Bulletin*, 111(1), 127–155.
- Hinsaw, S.P., Lahey, B.B. & Hart, E.L. (1993). Issues of taxonomy and comorbidity in the development of conduct disorders. *Development and Psychopathology*, 5(1), 31–49.
- Horn, W.F. & Packard, T. (1985). Early identification of learning problems: A meta-analysis. *Journal of Educational Psychology*, 77(5), 597–607.
- Joshi, P.T. Capozzoli, J.A. & Cole, J.T. (1989). The Johns Hopkins Depression Scale: Normative data and validation in child psychiatry patients. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 29, 283–288.
- Kazdin, A.E. (1993). Adolescent mental health. Prevention and treatment programs. *American Psychologist*, 48(1), 127–141.
- Keenan, K. & Shaw, D. (1997). Developmental and social influences on young girls' early problem behaviors. *Psychological Bulletin*, 121(1), 95–113.
- Klein, R.G. (1991). Parent-child agreement in clinical assessment of anxiety and other psychopathology: a review. *Journal of Anxiety Disord*, 5(1), 187–198.
- Klein, R.G. & Manuzza, S. (1991). Long-term outcome of hyperactive children: A review. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 30(3), 383–387.
- Koot, H.M.; Van Den Oord, E.J.C.G., Verhust, F.C. & Boosma, D.I. (1997). Behavioral and emotional problems in young preschoolers: Cross-cultural testing of the validity of the child bahavior checklist/2-3. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25(3), 183–196.

- Kumpulainen, K., Henttonen, I. & Räsänen E. (1994). Psykkisten oireiden ja häiriöiden esiintyvyys 8-vuotiailla lapsilla Itä-Suomessa. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja D 37.
- Lamborn, S.D., Mounts, N.S., Steinberg, L. & Dornbusch, S.M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent and neglectful families. *Child Development*, 62(5), 1049–1065.
- Lindeman, M. (1998). Ala-asteen lukutesti ALLU. Turun yliopisto. Oppimistutkimuksen keskus.
- Loeber, R. (1991). Antisocial behavior: More enduring than changeable? *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 30(3), 393–397.
- McCabe, K., Hough, R., Wood, P. & Yeh, M. (2001). Childhood and adolescent onset conduct disorder: A test of developmental taxonomy. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29(4), 305–316.
- McGee, R., Patridge, F., Williams, S. & Silva, P. (1991). A twelve-year follow-up of preschool hyperactive children. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 30(2), 224–232.
- McGee, R., Feehan, M., Stanger, C. & Anderson, J. (1992). DSM-III disorders from 11 to 15 years. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 31(1), 50–59.
- McFadyen-Ketchum, S.A., Bates, J., Dodge, K.A. & Pettit, G.S. (1996). Patterns of change in early childhood aggressive-disruptive behavior: Gender differences in predictions from early coercive and affectionate mother-child interactions. *Child Development*, 67(5), 2417–2433.
- McMahon, R.L. (1994). Diagnosis, assessment, and treatment of externalizing problems in children: The role of longitudinal data. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62(5), 901–917.
- Messer, S.C. & Gross, A.M. (1995). Childhood depression and family interaction: A naturalistic observation study. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15(2), 251–256.

- Michael, K.D & Merrell, K.W. (1998). Reliability of children's self-reported internalizing symptoms over short to medium-length time intervals. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 37(2), 194–201.
- Nurmi, J.-E. & Aunola K. (1999). Käynnissä oleva Destra-tutkimus. Julkaisematon lähde. Jyväskylän yliopisto.
- Olson, S.L. (1992). Development of conduct problems and peer rejection in preschool children: A social systems analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 20(3), 327–350.
- Olson, S.L., Bates, J.E., Sandy, J.E. & Lanthier, R. (2000). Early developmental precursors of externalizing behavior in middle childhood and adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28(2), 119–133.
- Onatsu-Arviolammi, T. & Nurmi, J.-E. (2000). The role of task -avoidant and task-focused behaviors in the development of reading and mathematical skills during the first school year: Across-lagged longitudinal study. *Journal of Educational Psychology*, 92, 471–491.
- Perry, K.E & Weinstein, R.S. (1998). The social context of early schooling and children's school adjustment. *Educational Psychologist*, 33(4), 177–194.
- Pianta, R. & Caldwell, C. (1990). Stability of externalizing symptoms from kindergarten to first grade and factors related to instability. *Development and Psychopathology*, 2(3), 247–258.
- Prior, M., Smart, D., Sanson, A. & Oberlaid, F. (1999). Relationships between learning difficulties and psychological problems in preadolescent children from longitudinal sample. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(4), 429–436.
- Rappaport, M.D., Denney, C.B., Chung, K.-M. & Hustace, K. (2001). Internalizing behavior problems and scholastic achievement in children: Cognitive and behavioral pathways as mediators of outcome. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30(4), 536–551.
- Roberts, G.C., Block, J.H. & Block, J. (1984). Continuity and change in parents' childrearing practices. *Child Development*, 55, 586–597.

- Roeser, R.W., Eccles, J.S. & Strobel, K.R. (1998). Linking the study of schooling and mental health: Selected issues and empirical illustrations at level of the individual. *Educational Psychologist*, 33(4), 153–176.
- Rose, S.L., Rose, S.A. & Feldman, J.F. (1989). Stability of behavior problems in young children. *Development and psychopathology*, 1(1), 5–19.
- Rothbaum, F. & Weisz, J.R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior in nonclinical samples: A meta-analysis. *Psychological Bulletin* 116(1), 55–74.
- Rowe, D.C & Kandel, D. (1997). In the eye of the beholder? Parental ratings of externalizing symptoms. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25(4), 265–275.
- Russell, A. & Russell, G. (1996). Positive parenting and boys' and girls' misbehaviour during a home observation. *International Journal of Behavioral Development*, 19(2), 291–307.
- Salonen, P., Lepola, J., Vauras, M., Rauhanummi, T., Lehtinen, E. & Kinnunen, R. (1994). Diagnostiset testit 3. Motivaatio, metakognitio ja matematiikka. Turun yliopisto, Oppimistutkimuskeskus.
- Sanson, A., Prior, M. & Smart, D. (1996). Reading disabilities with and without behaviour problems at 7–8 years: Prediction from longitudinal data from infancy to 6 years. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 37(5), 529–541.
- Schwartz, D., Dodge, K.A., Coie, J.D., Hubbard, J.A., Cillessen, A.N.H., Lemerise, E.A. & Bateman, H.V. (1998). Behavioral and social-cognitive correlates of aggression and victimization in boys' play groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26(6), 431–440.
- Schwartz, D., McFadyen-Ketchum, S., Dodge, K.A., Pettit, G.S. & Bates, J.E. (1999). Early behavior problems as a predictor of later peer group victimization: moderators and mediators in pathways of social risk. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27(3), 191–201.
- Shaw, D.S & Vondra, J.I. (1995). Infant attachment security and maternal predictors of behavior problems: a longitudinal study of low-income families. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 23(3), 335–357.

- Smart, D., Sanson, A. & Prior, M. (1996). Connections between reading disability and behavior problems: Testing temporal and causal hypotheses. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24(3), 363–383.
- SPSS, Inc. (1990). SPSS Reference guide. Chicago, IL: SPSS.
- Stormshak, E.A., Bierman, K.L., McMahon R.J. & Lengua, J. L. (2000). Parenting practices and child disruptive problems in early elementary school. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(1), 17–29.
- Tamminen, T. (2000). Häiriöiden luokittelu. Teoksessa E. Räsänen, I. Moilanen, T. Tamminen & F. Almgvist (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Duodecim: Helsinki, 115–119.
- Tschann, J.E., Kaiser, P., Chesney, M.A., Alkon, A. & Boyce T. (1996). Resilience and vulnerability among preschool Children: Family functioning, temperament, and behavior problems. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35(2), 184–192.
- Vauras, M., Poskiparta, E. & Niemi, P. (1994). (toim.) Kognitiivisten taitojen ja motivaation arviointi koulutulokkailla ja 1. luokan oppilailla. Turun yliopisto. Oppimistutkimuskeskuksen julkaisu 3.
- Verhulst, F.C. & van der Ende, J. (1992). Six-year developmental course of problem behaviors. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 31(5), 924–931.
- Verhulst, F.C. & van der Ende, J. (1993). "Comorbidity" in an epidemiological sample: a longitudinal perspective. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34(5), 767–783.
- Verhulst, F.C., Mart, L.J., Eussen, M.L., Berden, G.f., Sanders-Woudstra, J. & van der Ende, J. (1993). Pathways of problem behaviors from childhood to adolescence. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32(2), 388–396.
- Weiss, B. & Catron, T. (1994). The specificity of comorbidity of externalizing problems and internalizing problems in children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 22(3), 389–401.

- Weiss, B., Jackson, E.W. & Süsler, K. (1997). Effect of co-occurrence on the referability of internalizing and externalizing problem behavior in adolescents. *Journal of Clinical Child Psychology*, 26(2), 198–204.
- Willcutt, E.G & Pennington, P.F. (2000). Comorbidity of reading disability and attention - deficit/hyperactivity disorder: differences by gender and subtype. *Journal of Learning Disabilities*, 33(2), 179–191.

LIITE 1

LASTEN ONGELMAKÄYTTÄYTYMINEN

(lasten haastattelu 1.–5. mittauskerroilla)

Luen sinulle pian lauseita. Mieti ovatko ne sinun kohdallasi totta vai ei.

Esimerkki:

Minulla on paljon ystäviä. Onko tämä sinun kohdallasi totta vai ei -onko sinulla paljon ystäviä? (Kun lapsi on vastannut, varmistetaan: "Sinulla siis on/ei ole paljon ystäviä?")

	Totta	Ei totta
1. Hymyilen ja nauran usein.	1	0
2. Minulla on usein mahakipuja.	1	0
3. Olen hyvä koulujutuissa.	1	0
4. Joudun usein hankaluuksiin muiden lasten kanssa.	1	0
5. Saan iltaisin hyvin unenpäästä kiinni.	1	0
6. Minua itkettää usein.	1	0
7. Suutun ja menetän malttini usein.	1	0
8. Väsyn helposti.	1	0
9. Ruokahaluni on hyvä.	1	0
10. Minua kiukuttaa usein.	1	0
11. Toiset ärsyttävät minua.	1	0
12. Tulen hyvin toimeen toisten lasten kanssa.	1	0
13. Tappelen usein.	1	0
14. Minua huolettaa monet asiat.	1	0
15. Minusta pidetään.	1	0
16. Pärjään koulussa yhtä hyvin kuin muutkin lapset.	1	0
17. Osaan tehdä monia asioita hyvin.	1	0

LIITE 2

VANHEMPIEN KASVATUSTYYLIT

Seuraavat kysymykset koskevat perheenne esikoulua/ensimmäistä luokkaa käyvää lasta ja toimintaasi lapsen kanssa. Ympyröi sopivin vaihtoehto. Arvioi, miten hyvin seuraavat lapsiin ja kasvatukseen liittyvät väittämät sopivat sinuun ja ympyröi sopiva vaihtoehto ((1) Ei sovi minuun juuri lainkaan, (2) Ei sovi minuun kovinkaan hyvin, (3) Sopii joskus, joskus ei, (4) Sopii minuun hyvin, (5) Sopii minuun erittäin hyvin.)

Lapsikeskeisyyttä mittaavat kysymykset

1. Kerron usein lapselleni, kuinka paljon arvostan sitä, että hän yrittää tehdä jotakin tai saa jotakin aikaan.
2. Rohkaisen lastani olemaan itsenäinen.
3. Uskon, että kiitos saa aikaan enemmän kuin rangastus.
6. Kunnioitan lapseni mielipidettä.
11. Lasken usein leikkiä lapseni kanssa.
14. Kun lapseni käyttäytyy huonosti, selvitämme asiat puhumalla.
21. Osoitan lapselleni usein, että rakastan häntä.
24. Olen lapseni seurassa mutkaton ja rento.
26. Minulla ja lapsellani on hyvä suhde.
27. Otan lapseni ajatukset huomioon, kun suunnittelen perheeni asioita.
30. Rohkaisen lastani oma-aloitteisuuteen.
34. Osoitan lapselleni tunteitani halaamalla ja pitämällä häntä sylissä.

Vanhemmuudesta aiheutuva stressi

4. Minulla on lasteni kasvattamisessa paljon enemmän ongelmia, kuin osasin odottaa.
15. Kun ajattelen sitä, millainen vanhempi olen, tunnen usein syyllisyyttä tai riittämättömyyttä.
20. Lasten kasvattaminen tuntuu minusta usein ylivoimaiselta tehtävältä.
22. Kykyni huolehtia lapsistani on vähäisempi kuin olin ajatellut.

Lasta syyllistävä kasvatustyyli

29. Uskon, että lapseni on hyvä tietää, mitä kaikkea olen hänen vuoksensa tehnyt.
31. Annan lapseni nähdä, kuinka pettynyt ja häpeissäni olen, jos hän käyttäytyy huonosti.
32. Lapseni tulee tietää, että miten paljon uhraudun hänen vuokseen.
35. Lapseni on opittava arvostamaan sitä, kuinka hyvin hänen asiansa ovat.

Lasta kurittava kasvatustyyli

5. Kun lapseni tekee jotakin, mikä ei ole sallittua, minä tavallisesti rankaisen häntä.
7. Uskon, että lasta pitää torua.
8. Kun olen suuttunut lapselleni, näytän sen myös.
9. Lapsen pitää oppia, että meillä on tarkat säännöt.